ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №2 (66) (люты)

www.lit-bel.org www. novychas. org

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

КНІГІ

ШТО ПЕРАШКАДЖАЕ ЧЫТАЧУ?

Мінула ўжо два месяцы афіцыйна абвешчанага ў Беларусі Года кнігі. Што зроблена, што запланавана зрабіць, каб выправіць ледзь не катастрафічную сітуацыю з беларускай кнігай (менавіта беларускай, а не расійскамоўнай ці якой іншай)?

У папярэднім нумары «Літаратурнай Беларусі» былі апублікаваныя вынікі апытання, праведзеныя па замове Саюза беларускіх пісьменнікаў. Нагадаем: каля паловы беларусаў не чытаюць літаратуру або чытаюць вельмі рэдка, беларускімі кнігамі не цікавяцца 62 % апытаных.

А як на гэтым фоне выглядаюць чытачы і кнігі большых краін, напрыклад, Расіі і ЗША?

За 9 месяцаў 2011 года, паводле звестак Нацыянальнай кніжнай палаты Беларусі, айчынныя выдавецтвы выпусцілі 8090 найменняў кніг агульным накладам 31,5 тысячы асобнікаў. У параўнанні з 2010 годам колькасць найменняў кніг павялічылася на 0,4%, затое наклад паменшыўся на 17,2%.

Для параўнання: ва Украіне колькасць найменняў кніжнай прадукцыі ў 2011 годзе зменшылася на 4,5%, а наклад вырас на 8%; у Расіі колькасць найменняў павялічылася на 4,1%, агульны ж наклад зменшыўся на 3,5%

Вынікі мінулага года на рынку кніг Расіі і ЗША аказаліся таксама несуцяшальнымі. Як паведаміў сайт www.gazeta.ru, расійскі кніжны бізнэс цяпер знаходзіцца ў стане, блізкім да панікі. «Пад дыктафон, натуральна, ніхто нічога не скажа, але ў асабістых гутарках, якое выдавецтва ні вазьмі, усе хапаюцца за галаву і пра перспектывы выказваюцца малацэнзурна, — зазначае ў аналітычным артыкуле Вадзім Несцераў. — Поўнае ўражанне, што расійскі кніжны рынак абваліцца, пахаваўшы пад сабой усіх, не ў гэтым, дык у наступным годзе».

Пасля навагодняга адпачынку Расійская кніжная палата падвяла мінулагоднія вынікі. Паводле яе падлікаў, у 2011 годзе агульны наклад выдадзеных у Расіі кніг скараціўся на 6,3%. Надрукаваць мала — трэба яшчэ і прадаць. А вось з гэтым зусім дрэнна: у другой палове 2011 года продаж рэзка зменшыўся, прычым практычна па ўсіх пазіцыях (трымаецца пакуль толькі дзіцячая літаратура).

У адных выдавецтвах ідуць скарачэнні, у іншых «падразаюць» зарплаты супрацоўнікам. Ганарары ўпалі настолькі, што пісьменнікі, якія гадамі карміліся з літаратурнай нівы, усё часцей задумваюцца пра пошук сталай працы, пажадана ў офісе. І шкадуюць у сваіх ЖЖ, што сапсавалі сабе працоўную кніжку творчымі пошукамі. «Галоўная праблема — адсутнасць звычайнага рэзюмэ, бо калі напісаць, што з 2003 года працаваў пісьменнікам, гэта выкліча ў патэнцыйнага працадаўцы толькі ўсмешку. Так што пакуль — поўная нявызначанасць і падазрэнне, што нейкі час будзе даволі херова», — піша ў сваім «Жывым журнале» пісьменнік Дмітрый Казакоў.

«Што ж такога страшнага здарылася, чаму рынак пачаў сыпацца?» — пытае сайт gazeta.ru. І дае свой адказ: «Агульнавядома: папяровыя кнігі гінуць пад націскам тэхнічнага прагрэсу, жалезны конь ідзе на змену сялянскаму коніку. Працэй кажучы — самыя актыўныя і грашовыя спажыўцы папяровых кніг усё часцей абзаводзяцца рыдарамі і планшэтнікамі, пасля чаго губляюць усякую цікавасць да паперы. Дадзеных за ўвесь 2011 год яшчэ няма, але ў першым паўгоддзі рынак рыдараў у Расіі даў амаль трохразовы (!) прырост у параўнанні з першым паўгоддзем пазамінулага года».

Ну і, нарэшце, найпаказальныя вынікі сацыялагічнага апытання, праведзенага цэнтрам Юрыя Левады ў лістападзе 2011 года па замове і пры садзеянні Федэральнага агенцтва па друку і масавых камунікацыях Расійскай Федэрацыі. Яны, як выявілася, вельмі блізкія да беларускіх! Па дадзеных вышэйзгаданага даследавання, ніколі не практычна ніколі не чытаюць кнігі прыкладна 45% расіян. А вось ніколі іх не купляюць 62%.

Ну а як жа «кніжныя справы» ў Злучаных Штатах Амерыкі? Там папяровую кнігу актыўна выціскае электронная — і, як вядома, на засілле пірацкіх тэкстаў ніхто не скардзіцца. Аб'ёмы электроннага кнігагандлю ЗША недасяжныя для ўсіх астатніх краін свету разам узятых! Агульныя аб'ёмы продажу там зменшыліся амаль на 6%. І хоць рынак электронных выданняў працягвае расці, а яго доля ў агульным аб'ёме кніжнага рынку ЗША складае 22% (завоблачная мара для ўсіх краінаў свету, нават у Англіі электронныя кнігі агулам з усіх кніг купляюць толькі 7% чытачоў), аднак падзенне попыту на папяровыя кнігі рост «электронкі» не перакрывае.

Папяровыя кнігі ў ЗША імкліва губляюць папулярнасць, і гэты працэс толькі прагрэсуе. У мінулым годзе падзенне іх продажаў на паўночнаамерыканскім рынку склала амаль 9%, хоць яшчэ ў 2010-м было ўсяго 4,5%. За год — рост удвая.

«Падзенне ідзе ва ўсіх сектарах, нават, здавалася б, у самых шчаслівых, — каментуе гэтую з'яву Вадзім Несцераў. — Нонфікшан для дарослых чытачоў ЗША, напрыклад, яшчэ ў 2010-м дэманстраваў рост (амаль на 2%), у 2011-м паказвае трохпрацэнтнае падзенне. Але горш за ўсё справы ідуць з мастацкай літаратурай. Спад продажаў папяровай белетрыстыкі ў 2010 годзе складаў 7,2%, у 2011-м — ужо 17,7%. Атрымліваецца, што нават там, дзе піратам ніколі не давалі «развярнуцца», нават там у кніжнага рынку вялікія праблемы… Выснова адна: праблемы ў кнігавыдзецтва не з піратамі, не з рыдарамі і не з сістэмамі электронных плацяжоў. Праблемы з кнігай як такой. У тым жа сацыялагічным даследаванні «Левады» ёсць цікавыя лічбы: за год частка людзей, якія ніколі ці практычна ніколі не чытаюць кніг, вырасла з 34% да 45%. Падобна, наракаць расійскім выдаўцам варта не на рыдары і нават не на тэхнічны прагрэс, а на працэс. Дакладней, на некалькі сацыяльных працэсаў. Але гэта тэма, здаецца, заслугоўвае асобнага разгляду».

А на што ці каго б заставалася наракаць тым жа расійскім выдаўцам, літаратарам і чытачам, калі б у Расіі — да тых сацыяльных працэсаў — былі б яшчэ і дзве дзяржаўныя мовы: расійская і, скажам, кітайская? І большасць карысталася б апошняй?

Словам, яшчэ раз — з Годам кнігі вас, паважаныя чытачы!

Пакуль яшчэ не па кітайскім, а беларускім календары…

Падрыхтаваў Янка Скрыдлеўскі

ПРЭЗЕНТАЦЫЯ

«МАМА МУ ЧЫТАЕ»

Вядомая шведская дзіцячая пісьменніца Юя Вісландэр прэзентавала кнігу «Мама Му чытае» ў мінскай галерэі «Ў».

Гэта была чарговая імпрэза «Месяца шведскай літаратуры ў кнігарні «логвінаЎ», і адбылася яна з удзелам беларускай перакладчыцы кнігі Надзеі Кандрусевіч.

Маленькім беларусам таксама былі прадстаўлены аўдыёдыск з Юінымі казкамі і песенькамі, запісанымі Змітром Вайцюшкевічам і Галінай Казіміроўскай.

«Вельмі цёплая аўдыторыя была. Я адчуваю, што мяне тут добра прымаюць. Цудоўная атрымалася імпрэза, — падзялілася сваімі ўражаннямі Юя Вісландэр. — Я сустрэлася і з перакладчыцай, і з выдаўцамі, а тут яшчэ дадаткова была невялікая батлейка і песенны акампанемент».

Да 15 сакавіка пройдуць прэзентацыя дзіцячай кнігі Ульфа Старка «Дыктатар», паказ фільма паводле рамана Стыга Ларсана,Nobel-party — імпрэза, прысвечаная паэту-набелісту Тумасу Транстромеру, і тэатралізаваны вечар, прысвечаны класіку сусветнай драматургіі Аўгусту Стрындбергу.

Рыгор Сапяжынскі, new.racyja.com

Фота Аляксандра Янускі

ПАЛІЦА

ДЗЯВЯТЫ ТОМ ЗБОРА ТВОРАЎ ВАСІЛЯ БЫКАВА

Саюз беларускіх пісьменнікаў працягвае ўкладанне і выданне першага ў гісторыі Поўнага збора твораў народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава.

Выйшаў з друку чарговы — 9 том, які змяшчае кінасцэнарыі «Третья ракета», «Альпийская баллада», «Западня» (сцэнарый Л. Мартынюка, пры ўдзеле В. Быкава), «Двое в ночи», «Волчья стая», «Долгие версты войны», «Ушедшие в вечность (Обелиск)» (у суаўтарстве з Р. Віктаравым), «Его батальон» (пры ўдзеле А. Карпава), «На Чорных лядах» (сцэнарый В. Панамарова, пры ўдзеле В. Быкава). Творы падаюцца паводле храналагічнага прынцыпу на мове арыгіналаў: беларускай ці рускай. У «Каментарах» да твораў падаюцца значныя варыянтныя тэксталагічныя разыходжанні.

Рэдактар 9 тома Поўнага збора твораў Васіля Быкава — Алесь Пашкевіч, укладанне і каментары — Сяргея Шапрана.

«ВЯНОК БЕЛАРУСКІ»

Саюз беларускіх пісьменнікаў сумесна з выдавецтвам «Юніпак» распачынаюць новую літаратурную падсерыю «Вянок беларускі» бібліятэкі Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка».

Мяркуецца, гэта будзе «выбранае з выбранага» найболыш знакамітых сучасных беларускіх пісьменнікаў, своеасаблівая візітоўка нацыянальных творцаў і ўвогуле нашай культуры.

Адкрые серыю паэтычны зборнік народнага паэта Беларусі Рыгора Барадуліна.

Каб як мага больш аб'ектыўна адабраць 100 найлепшых яго твораў, якія ўвойдуць у зборнік, арганізатары звяртаюцца па дапамогу і да грамадскасці.

Будзем вельмі ўдзячныя, калі Вы цягам двух месяцаў дашлеце свой спіс дзесяці найлепшых, на Вашую думку, вершаў Рыгора Барадуліна на e-mail: vyanok.b@gmail.com.

Таксама чакаем Вашых прапановаў наконт аўтараў наступных кніг «Вянка беларускага».

МЯДОВАЯ ПРЭМІЯ

МАЗАІКА НАРОДНАГА СВЕТАБАЧАННЯ

Адмысловай берасцейскай прэміяй «Пуд мёду» ўзнагароджаны Алесь Зайка, аўтар кнігі «Дым з коміна: Лірычныя запісы. Мініяцюры. Апавяданні» (Мінск: Логвінаў, 2011).

Фота Я. Бяласіна

«Салодкая» прэмія ад Міколы Папекі

Прэмія гэтага года — юбілейная. Прайшло ўжо дзесяць гадоў, як, дзякуючы «крылатым спонсарам» Міколы Папекі, «падсалоджваецца» быццё берасцейскіх аўтараў.

Алесь Зайка нарадзіўся 12 жніўня 1948 года ў вёсцы Заполле Івацэвіцкага раёна. Закончыў філалагічны факультэт Брэсцкага педінстытута. Працаваў у роднай вёсцы настаўнікам. Цяпер загадвае школьным этнаграфічным музеем. Руплівы збіральнік фальклору, народнай лексікі, краязнаўца. Выдаў «Дыялектны слоўнік Косаўшчыны».

Без усялякага перабольшання можна сказаць, што дэбютная кніга Алеся Зайкі выклікала вялікую цікавасць у прыхільнікаў роднага слова Берасцейшчыны.

Алесь Зайка глядзіць на свет вачыма паэта, можа і не ўсведамляючы таго.

Ціхі свежы ранак.
Прачынаецца вёска.
І тут і там цягнецца з комінаў,
шукае дарогу да неба лёгкі дым.
Спрадвечная вясковая
малітва жыццю,
урачысты гімн яму —
дым з коміна.

У аўтара адметны гумар. Гэта і добры, крыху блазнаваты смех. Гэта і горкі смех. Смех у Алеся Зайкі можа быць і колкім, здзеклівым.

Героям Алеся Зайкі ўласціва дасціпнасць. «Я таму праекціроўшчыку, што прыдумаў у нас будынкі з пляскатым дахам, паставіў бы помнік з пляскатай галавой», — кажа брыгадзір будаўнікоў («Помнік з пляскатай галавой»).

Атрымліваецца ў Алеся Зайкі некалькімі трапнымі радкамі «схапіць» характар чалавека. А гэта ўжо гаворыць калі не пра майстэрства, то пра пільную ўвагу да слова, да яго адценняў у кантэксце.

Кніга Алеся Зайкі пра харошых людзей, але пісьменнік далёкі ад таго, каб ідэалізаваць сваіх землякоў. Багацце душы герояў кнігі вельмі часта хаваецца пад наміткай знешняй бесклапотнасці. Дзядзька Міхась не мог назваць іменаў сваіх дванаццаці дзяцей. Людзі незласліва пасмейваліся, але дапамагалі, чым маглі. А гаспадар — нядаўні франтавік — не развітваўся са сваім трафейным гармонікам. Памёр раптоўна. Плакалі дзеці і жонка. А далей цытата, якая ўсё расстаўляе на свае месцы: «Мы любілі гуляць франтавымі ўзнагародамі бацькоў. Паверце: яго ўзнагарод хапала ўсім яго дзецям».

Чаму верыш аўтару, сумуеш і радуешся разам з яго героямі?. Пісьменнік глядзіць на свет вёскі не звонку. Ён сам частка гэтай супольнасці людзей, якіх называюць косаўцамі. Гаворачы пра іх, ён гаворыць і пра сябе… Чытач не можа не адчуць шчырасць настаўніка-інтэлігента, беларуса, які, як толькі з'явілася магчымасць, пераключыўся на тое, чым рыхтаваўся заняцца ўсё жыццё…

Хочацца спыніцца на невялічкім апавяданні «Паэт». Герой твора падвозіць на матацыкле юнака. Па дарозе высвятляецца, што хлопец любіць паэзію. Пра многае гаворыць дыялог: «А сам спрабаваў пісаць? — Пішу… — Можа, пачытаеш што? — Прабачце, другім разам. Я яшчэ ніяк не магу пачуць словы, што гучаць ува мне…».

Радуецца душа за нашае будучае, калі чытаеш падобнае. І як добра, думаеш сабе, што ёсць яшчэ ў беларускім краі такія настаўнікі-патрыёты, як Алесь Фаміч Зайка!

Мікола СЯНКЕВІЧ

САЮЗ

У АБЛАСНЫХ АДДЗЯЛЕННЯХ

Адбыліся паседжанні Гомельскага, Брэсцкага і Гродненскага аддзяленняў ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў». Іх тэмамі сталі падвядзенне вынікаў працы аддзяленняў за мінулы год і абмеркаванне планаў дзейнасці на 2012-ы.

Пасля справаздачнага даклада старшыні Гомельскага аддзялення СБП Анатоля Бароўскага, своё бачанне перспектываў працы аддзялення выказалі Таіса Мельчанка, Генадзь Лапацін, Алесь Бардоўскі.

Паседжанне Брэсцкага аддзялення СБП пачалося з ушанавання пісьменніка Сяргея Фёдаравіча Цыплюка, які днямі адсвяткаваў сваё 75-годдзе. Віншавальны адрас на імя юбіляра зачытаў старшыня аддзялення Іван Мельнічук, а паэт і мастак Анатоль Валасюк падарыў імянінніку адну са сваіх карцін. Затым вялася шчырая і зацікаўленая размова аб справах аддзялення на бліжэйшую будучыню: падрыхтоўку чарговага нумара альманаха «Жырандоля», удзел сяброў аддзялення ў літаратурным жыцці Берасцейшчыны і творчым супрацоўніцтве з украінскімі пісьменнікамі.

На агульным паседжанні сабраліся і сябры Гродненскага аддзялення СБП. Удзел у працы ўзялі Юрка Голуб, Данута Бічэль, Аляксей Пяткевіч, Сяргей Астраўцоў, Юры Гумянюк, Віктар Сазонаў, Мікола Мельнікаў і іншыя пісьменнікі.

Кіраўніцтва Саюза беларускіх пісьменнікаў на ўсіх трох сустрэчах прадстаўляў намеснік старшыні Эдуард Акулін.

Прэс-служба СБП

САЛІДАРНАСЦЬ

ЛІТАРАТУРНАЯ СТЫПЕНДЫЯ

Цэнтральнаеўрапейская ініцыятыва і Саюз славенскіх пісьменнікаў абвяшчаюць прыём заявак на стыпендыю для маладых аўтараў на 2012 год.

Апроч стыпендыі ў памеры 5000 эўра пісьменнік, абраны міжнародным камітэтам, атрымае магчымасць трохмесячнага пражывання ў любой з краін-сяброваў Цэнтральнаеўрапейскай ініцыятывы.

Заяўкі могуць падаваць аўтары, якія нарадзіліся пасля 1977 года, з наступных краін: Албанія, Беларусь, Боснія і Герцагавіна, Харватыя, Македонія, Малдова, Чарнагорыя, Сербія і Украіна.

Апошні тэрмін падачы заявак — 1 траўня 2012 года. Заяўкі мусяць быць атрыманыя звычайнай поштай у запячатаным канверце. Камітэт разгледзіць заяўкі, адасланыя не пазней за 1 траўня 2012 года (па паштовым штэмпелі) на наступны адрас:

Slovene Writers' Association
(Writer In Residence)
Tomšičeva 12
SI-1000 Ljubljana
Slovenia

З умовамі стыпендыі можна азнаёміцца ў Інтэрнэце. Пытанні можна дасылаць па электроннай пошце: maja.kavzar@vilenica.si

ВЕРШЫ

СЛОЎ ЗЯБКІХ ВЫРАЙ

Рыгор БАРАДУЛІН

Чатыры

*Стол чатырохногі
Мяне трывае.
Чатырохногі зэдлік
Мяне трымае.
Лінія лёсу крывая
Затрымацца часу не мае.
У чатыры сцяны закуты
Гадую пакуты…*

Ля хутарышча

*Трымаюць неба валатоўкі —
Магілы волатаў.
Сюды
Мой першы плач
Да Верасоўкі
Вялі шпачыныя сляды.*

*Ля хутара
Жыла крыніца.
Імшэў валун.
Імжэў спакой.
Куды пайшлі?
Мне зрэдку сніцца
Дазволіў ім
Лясны настрой.*

*Хмялюся весняй гаманою
Ў забытай радасці ў гасцях.
Крыляе бусел нада мною
Як бел-чырвона-белы сцяг…*

***

*А двор травою зарастае.
Сушэй расе,
Глушэй пчале.
І сцежка,
Быццам складка тая
Ў малітвы ціхай на чале.*

*Баюся спадабацца скрусе.
І нада мною
Страх як птах.
Каго спытаць,
А ці вярнуся
Пад бацькаў вяз,
Пад сонны дах?*

*Дый не дачуюся адказу
Ад распагоджанага дня…*

*Пажоўклы ліст
Спадае з вяза —
Мая апошняя радня.*

***

*Камяні,
Якія ляжалі
На душах
Бацькоў, землякоў, суседзяў,
Родных і ў радасці, і ў бядзе,
Не заблукалі нідзе, —
Вуліцай Каменскай сталі.
На Камена брукаванка вядзе.
Вуліца малалецтва
У старасць цячэ,
Прысягаючы даўніне.*

*… мой камень
На душы ў мяне…*

***

*Вечнасць і вышыня.
Свечка і даланя…*

***

*Заікаецца навальніца.
Страх
Самога сябе баіцца.
Грэецца кпінамі
Ноч вераб'іная…*

***

*Мякка і на баране
Спіцца ў роднай старане.
І ў аўчыне
Зябка на чужыне…*

***

*Радасць у крумкача
З чужога пляча.
А ў салаўя —
Свая…*

***

*Нараджаецца
З галоднага мікроба
Прага ўлады —
Невылечная хвароба…*

***

*Мае жарсць
Менталітэт дзявочы.
Хоць рашучая, як немаўля.
Просіць,
Каб заплюшчыў сорам вочы.
Жарсць баіцца сораму
Пасля…*

Лепей

*Мудрасць –
Абачлівая мадам,
Клапатлівая маладзіца.
Мудрасць
Раіць не спаць гадам,
І пастарэць не баіцца.*

*Павярнуўшыся
Да міту спіной,
Мудрасці лепей
Не быць адной…*

Плач

*Хоць стае
І ўвагі, і харчоў,
Плачуць
Перапуджаныя вершы,
Што сагнецца
Палец дваццаць першы,
І тады не стане чытачоў…*

***

*А часам загарыцца мне
Далічваць дні свае ў чаўне,
Як некалі Ду Фу ў Кітаі.
З паветам быў на ты Сусвет.
Хоць у Вушачы ёсць сусед,
Які паэзію чытае;*

*Змялела ціхая рака,
І трызняць ценем рыбака,
Пра нераст хвалі шэпчуць
шторсці.
Рассохся човен пад страхой,
Што стала, як і ён, трухой.
Іржа даўно даела косці.*

*Расстаўся мой настрой з вясной.
Па-над Вушачай стараной
Слоў зябкіх вырай пралятае.
І я, як на пяску шчупак,
Адчуць хачу ў адчаі смак,
Як у журбе Ду Фу ў Кітаі…*

Акраўдзяка

*Мрояй маладых правідны дым
Адцяняе боскі профіль храма.
Моліцца нябёсам пілігрым,
А над ім святая зорка Мама…*

Фота С. Шапрана

10 чэрвеня

*Бацькаў вяз
І маміны яблыні —
Зялёная сям'я сустракае.
Хата
Немым позіркам папракае.
Адтае пацяху
Душа азяблая…*

***

**_Хто сказаў,
што ў гэтым жыцці
Толькі раз мы былі маладымі?
Су Дун-по_**

*Запытайся апоўначы ў соў,
І адкажа на золку здзіўлене —
Маладыя мы столькі разоў,
Колькі вырасў
Сподзеў сустрэне.
Колькі мы
Прывітаем сцяжын,
Што вядуць адусюль
Дадому.
Не даверыць сакрэт нікому
Старасць,
Як саладзіць палын…*

***

*Багата
Ў мінулым стагоддзі было —
Падлётак сподзеў,
Бацька і маці.
Ды выпала
Застудзіцца гармаце,
І ўсё
З аблачынкай дыму сплыло…*

***

*Дзе па маіх гадах
Жаўранак светла плача —
Там Вушача…*

Ва ўсе вякі

*З нажабраванай мукі
Даўкія праснакі…*

***

*Гром падковы куе —
Ажарабілася хмара…*

***

*Воз вёз лёс.
Хвядос нёс нос.
На носе сядзела муха.
Завіруха кіпела глуха.
Рэха вясёла войкала.
Усё азіралася вокала…*

Усмешка

*Нехта шэпча мне:
А ты не пазяхай
І з самім сабой
Не дужа-ткі хітры.
Да пары
Ў тваёй нязгубленай
За пазухай
Прыдрамалі
Два гарматныя ядры…*

***

*Рэха пачаў туман спавіваць.
Прыдрамаць
Збіраецца ліха.
Вучыцца калыханку спяваць
Незамужняя салаўіха…*

Растлумачыла…

*Запытаўся ў Жучкі Рэкс,
Што гэта такое сэкс?
Адказала Рэксу Жучка —
Тое самае,
Што злучка…*

***

*Цішыня нямая
Не любіць крыку.
Слова шчасце не мае
Множнага ліку.*

***

*Ні думкаю, ні вачыма
Дагнаць жыццё немагчыма…*

***

*Мамы няма —
І я застаўся адзін,
Як час…*

***

*Святло палуднёе ўсмешкай.
А чым вячэрае змрок?.*

***

*Каго спытаць,
Як паспытаць
Агонь?.*

САКАВІЦКІЯ ЮБІЛЯРЫ

У наступным месяцы чакаюць сваіх юбілеяў сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў:

01.03.1947 — Міхаіл Пятровіч Кацюшэнка
02.03.1942 — Віктар Іванавіч Лужкоўскі
08.03.1962 — Славамір Генрыхавіч Адамовіч
09.03.1927 — Пётр Сцяпанавіч Лісіцын
24.03.1957 — Юрый Баена
26.03.1942 — Іван Сяргеевіч Арабейка
31.03.1952 — Алег Гаўрылавіч Мінкін

Жадаем усім моцы, натхнення і дабрабыту!

▸ АСОБА

МІХАСЬ СТРАЛЬЦОЎ — ПІСЬМЕННІК ПЕРШАРАДНЫ

На пытанні карэспандэнта аднаўленага сайта газеты «Наш Магілёў» Ігара БАРЫСАВА адказвае гісторык літаратуры Анатоль СІДАРЭВІЧ.

— Саюз беларускіх пісьменнікаў абвесціў творчы конкурс маладых літаратараў, прысвечаны круглым датам з дня нараджэння Паўлюка Багрыма (200 гадоў), Янкі Купалы і Якуба Коласа (130), Алеся Гаруна і Цішкі Гартнага (125), Максіма Танка (100), Янкі Брыля (95) і Міхася Стральцова (75). У гэтым пераліку мяне цікавіць адно імя — Міхася Стральцова, бо ён нарадзіўся ў Магілёўскай вобласці, а 14 лютага — ягоны юбілей.

— Някепска было б, калі б у гонар 75-годдзя Міхася Стральцова ў Магілёўскай вобласці абвясцілі свой творчы конкурс маладых паэтаў і празаікаў. Як я разумею, ваша абласное і гарадское начальства нават не падазравае пра гэтую дату. Я чуў, што сёлета ў Магілёве шэраг вуліц назвалі ці то хочуць назваць у гонар друга- і трэцярадных пісьменнікаў-землякоў, але дагэтуль няма вуліцы Максіма Гарэцкага і Міхася Стральцова. А дырэктар Магілёўскай гарадской цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы ў сваёй гутарцы з карэспандэнтам «Звязды» (№ 4 за 10 студзеня) назвала толькі двух сёлетніх юбіляраў: Янку Купалу і Якуба Коласа…

— На жаль. Чым, на Вашу думку, Міхась Стральцоў адметны як пісьменнік?

— Калі браць і агульнабеларускі, і рэгіянальны магілёўскі маштаб, Міхась Лявонавіч Стральцоў, які нарадзіўся ў Слаўгарадскім раёне, — асоба з першага шэрагу. Калі, скажам, вашыя землякі Аркадзь Куляшоў, Аляксей Пысін, Масей Сяднёў, Аляксей Русецкі, Анатоль Сербантовіч, Алесь Пісьмянкоў — у першую чаргу выдатныя і добрыя паэты, Іван Чыгрынаў, Віктар Карамазаў і Анатоль Кудравец — класныя празаікі, навелісты, дык Міхась Стральцоў — выдатны і празаік, і паэт, і літаратурны крытык, эсэіст.

— Вы кажаце, што Міхась Стральцоў — пісьменнік з першага шэрагу. Але чаму ягонае імя «не гучыць»?

— Можна адказаць пытаннем на пытанне? А чаму ў Расіі не гучаць імёны такіх выдатных паэтаў, як Яўгеній Баратынскі, Фёдар Цютчаў, Афанасій Фет, Апалон Майкаў, Канстанцін Случэўскі, Інакенцій Анненскі? Здаецца, і ў школе ім не надаюць ніякай увагі, і ў ВНУ не надта… Разумееце, ёсць першакласныя паэты і празаікі, калі так можна сказаць, для гурманаў. Такія выдатныя паэты і празаікі «не для ўсіх» ёсць у кожнай літаратуры.

— Пісьменнікі для чытацкай эліты?

— Можна сказаць і так. Я наўмысна назваў шэраг выдатных расійскіх паэтаў, бо іх чытаў, любіў і пры нагодзе цытаваў Міхась Стральцоў. Пра іх яшчэ кажуць, што яны вызнавалі мастацтва для мастацтва, былі песнярамі чыстай красы.

— Як наш Максім Багдановіч?

— Максім Багдановіч — яшчэ адзін улюбёны паэт Міхася Стральцова, хоць заўважу, што паэзіі Багдановіча не былі чужыя грамадзянскія і нават сацыяльныя матывы. Дык вось, свайму ўлюбёнаму паэту Міхась Лявонавіч прысвяціў, не пабаюся сказаць, класічнае эсэ «Загадка Багдановіча». Яно чытаецца і праз сорак чатыры гады пасля першапублікацыі. Яно, я ўпэўнены, будзе чытацца і пазней. У гэтым эсэ я бачу рэдкае спалучэнне таленту аналітыка і таленту празаіка.

ДАВЕДКА:

Міхась Лявонавіч СТРАЛЬЦОЎ — празаік, паэт, эсэіст. Нарадзіўся 14 лютага 1937 года ў вёсцы Сычын Слаўгарадскага раёна Магілёўскай вобласці. Скончыў аддзяленне журналістыкі філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Працаваў у рэдакцыях газеты «Літаратура і мастацтва», часопісаў «Полымя», «Маладосць» і «Нёман».

Дэбютаваў вершамі ў 1952 годзе. Першая кніга апавяданняў М. Стральцова «Блакітны вецер» выйшла ў 1962 годзе. Праз чатыры гады свет убачыў зборнік яго «малой прозы» «Сена на асфальце». Загаловак аднайменнага апавядання, змешчанага ў кнізе, стаў ужывацца ў літаратурнай крытыцы і публіцыстыцы для азначэння так званага прамежкавага чалавека — чалавека, які яшчэ не парваў сувязяў з вёскай, аднак і не ўцягнуўся цалкам у гарадское жыццё. М. Стральцоў — аўтар аповесці «Адзін лапаць, адзін чунь» (1970). У 1973 годзе напісаў апавяданне «Смаленне вепрука», якое адразу ж увайшло ў залаты фонд беларускай навелістыкі. Гэта быў апошні празаічны твор пісьменніка…

Паступова М. Стральцоў вяртаўся да паэзіі і атрымаў прызнанне як паэт. У 1973 годзе ён выдаў зборнік вершаў «Ядлоўцавы куст». Наступны арыгінальны зборнік — «Цень ад вясла» — выйшаў праз шэсць гадоў. Апошняя кніга вершаў — «Мой свеце ясны» — убачыла свет у 1986 годзе.

М. Стральцоў засведчыў сябе і як тонкі знаўца беларускай і расійскай літаратур. У свет выйшлі тры зборнікі яго літаратуразнаўчых працаў: «Жыццё ў слове» (1965), «У полі зроку» (1976) і «Пячатка майстра» (1986). Ягоныя эсэ, у якіх аналітыка спалучаецца з мастацкай прозай, актуальныя і сёння.

Памёр пісьменнік 23 жніўня 1987 года. Пахаваны на Чыжоўскіх могілках у Мінску. Пасмяротна за зборнік вершаў «Мой свеце ясны» Міхасю Стральцову была прысуджана Дзяржаўная прэмія імя Янкі Купалы.

Мабыць, гэтак жа, як Максіма Багдановіча, Міхась Стральцоў любіў другога Максіма — Гарэцкага. Калі я называў класных празаікаў з Магілёўшчыны, дык наўмысна змаўчаў пра Гарэцкага, бо Гарэцкі — постаць выключная, бясспрэчны класік прозы і літаратуразнаўства. Свайму ўлюбёнаму празаіку Міхась Стральцоў прысвяціў бліскучае эсэ «Чалавек з Малой Багацькаўкі». Апублікаванае трыццаць сем гадоў таму, яно чытаецца як напісанае ўчора. Чытаецца і эсэ «Спадчыннасць», напісанае да 90-х угодкаў Гарэцкага. (Не магу не пахваліцца, што напісана яно па маёй просьбе. Праўда, адной маёй просьбы было малавата. Патрэбнае было жаданне самога Міхася Лявонавіча яшчэ раз сказаць слова пра Максіма Гарэцкага.)

— Максім Багдановіч, Максім Гарэцкі, названыя вамі расійскія паэты… Іх можна лічыць настаўнікамі Міхася Стральцова?

— Дадайце да таго спісу навеліста Льва Талстога і абавязкова Івана Буніна, у асобе якога спалучаўся высокі талент паэта і празаіка.

— Вы хацелі б параўнаць талент Буніна і талент Стральцова?

— Кажуць, што кожнае параўнанне кульгае. Таму адкажу так: Стральцоў і Бунін — таленты роднасныя. Ёсць такое паняцце — «бунинский слог». У Міхася Стральцова таксама свой стыль, высокая культура слова, увага да мастацкай дэталі. Але не забывайма: Бунін — гэта расійскі пісьменнік, Стральцоў — беларускі, Бунін жыў у адну эпоху, Стральцоў — у іншую. Можна казаць аб блізкасці іх эстэтычных прынцыпаў, поглядаў на літаратуру.

Я мог бы многа сказаць вам пра навелістыку Міхася Стральцова, але тут абмяжуюся толькі канстатацыяй факта: Стральцоў — аўтар апавядання «Смаленне вепрука». Гэтае апавяданне — вянец ягонай творчасці як навеліста. Некаторыя лічаць яго апавяданнем-загадкай. І, здаецца, ніхто не аспрэчвае, што гэтае апавяданне класічнае, анталагічнае і хрэстаматыйнае.

— Паняцце «бунинский слог» датычыць толькі прозы, ці і паэзіі таксама?

— Думаю, што і паэзіі. Іван Бунін пазбягаў метафорыкі. Міхась Стральцоў — таксама паэт празрысты. Сказаў бы так: як празрыстае асенняе паветра. Але гэта вобразнае параўнанне. Лепш было б адзначыць тое, што ў Міхася Стральцова няма «правальных» вершаў. Мусіць, трэба сказаць, што ў яго нямала анталагічных і хрэстаматыйных вершаў. І калі складаць зборнік яго паэзіі, дык практычна ўсё апублікаванае ім надаецца для друку і цяпер.

— Наконт друку. Міхася Стральцова выдаюць дастаткова?

— Якраз наадварот. Пасля 1987 года (год смерці пісьменніка) выйшла толькі дзве яго кнігі. Адна — у серыі «Беларуская проза XX стагоддзя». Аматары паэзіі спадзяваліся, што выйдзе том і ў серыі «Беларуская паэзія XX стагоддзя», але так і не дачакаліся яго. Гэта быў бы двухтомнік твораў пісьменніка, бо ў 1987 годзе, калі Міхасю Стральцову спаўнялася пяцьдзясят, ЦК КПБ не дазволіў выдаць двухтомнік.

— Чаму?

— Мажліва, таму, што Міхась Лявонавіч не пісаў пра Леніна, партыю, камсамол, будоўлі камунізму. Я не памятаю, каб мы калі-небудзь размаўлялі з ім пра палітыку. Ён быў, па-мойму, апалітычны і як чалавек, і як пісьменнік. Дзяржаўнай прэміяй яго, як і Уладзіміра Караткевіча, уганаравалі пасмяротна. Бо ўжо было брыдка не ўганараваць.

— Значыць, да 75-годдзя Міхася Стральцова яго творы перавыдадзены не будуць?

— Што тычыцца дзяржаўных выдавецтваў, дык я папросту не ведаю іх планаў на гэты год. А вось у адным прыватным выдавецтве чакаецца даўно спадзяваны двухтомнік твораў Міхася Стральцова…

— Трэба думаць, што і на Магілёўшчыне адзначаць юбілей пісьменніка. Будзем мець на ўвазе і тое, што 23 жніўня споўніцца 25 гадоў з дня, калі Міхась Стральцоў пайшоў у вечнасць… Дзякуй за гутарку.

▸ ПРЫСВЯЧЭННЕ

МАЗЫР-1982

Леанід ГАЛУБОВІЧ

НАЧАЛЬНІКУ АДДЗЕЛА УНУТРАНЫХ СПРАЎ ВЫКАНКОМА ФРУНЗЕНСКАГА РАЁННАГА САВЕТА НАРОДНЫХ ДЭПУТАТАЎ г. МІНСКА тав. ІЗОТАВУ В.С.
На В/пісьмо № МГ/5–С–124 ад 16 чэрвеня 1978 г.

Сакратарыят Саюза пісьменнікаў БССР разгледзеў заяву жонкі пісьменніка Міхася Стральцова і пісьмо Аддзела ўнутраных спраў выканкома Фрунзенскага райсавета народных дэпутатаў адносна паводзін пісьменніка Міхася Стральцова і прыняў пастанову, якой абавязаў галоўнага ўрача паліклінікі СП БССР т.ЛАДУЦЕНКУ М.Д. гаспіталізіраваць Міхася Стральцова для лячэння яго ад алкагалізму.

Сакратар Праўлення СП БССР
Б. Сачанка

Пляц ЛПП мялі ўвесь час*
апойкі гнобныя, як зэкі…
Стральцоў ім спачуваў шторaз
з-за шэрых штор бібліятэкі.

«Ваенiздата» каленкор
ужо ў вачах яго траіўся:
там і парторг і пракурор
за кожнай вокладкай таіўся…

Людзей другога тыпажа
сустрэць таксама выпадала,
калі няўзнак са стэлажа
пластом вывальваўся Купала…

А больш за ўсё дзівіў Хаям,
што з азіятчыны прынаднай,
цвярозасці мазырскі храм
абвіў лазою вінаграднай.

Здаралася і на авось
замест закладкі ў томе Цвейга
знайсці зачытанай наскрозь
наклейку з клецкага
«Партвейна».

Тут не трымала ні на міг
яго нішто на свеце ясным,
апроч закратаваных кніг
ды іхніх чытачоў няшчасных.

Таму, пакінуўшы Мазыр,
а разам з ім віно і крозы,
павесіў ён свой літмундзір
на сук чыжоўскае бярозы.

І там у прахалодны цень
і сам ён лёг — і Пекла сніцца…
«Цень-цень, сініца,
*добры дзень!»***
Дазволь расы зямной напіцца…

* ЛПП — лячэбна-працоўны прафілакторый.
** Радок з верша Міхася Стральцова.

НАВЭЛА

ПАДАРУНАК ЗДАЛЁК

Юры НЕСЦЯРЭНКА

Цяжкі пакунак з прадуктамі замінаў руху, і чалавек сталага ўзросту спыніўся, каб адпачыць. Сяргей Васільевіч накіроўваўся дадому, дзе ён, былы кіраўнік аднаго з прадпрыемстваў горада, а цяпер пенсіянер са стажам, дажываў адведзены яму час у адзіноце. Жонка памерла ад цяжкай хваробы. Адзіная дачка даўно з'ехала на пастаяннае месца жыхарства за мяжу, калі выйшла замуж за нябеднага замежніка. Па чутках, яе адносіны з бацькам і раней былі не дужа добрыя. А пасля таго, як яна «звязалася з гэтым фрыцам» (магчыма, самы бяскрыўдны эпітэт, якім бацька абазначыў з'яўленне зяця), кажуць, што і ўвогуле адбыўся скандал. Ускосна гэта маглі пацвердзіць работнікі мясцовага аддзялення сувязі, якія дакладна ведалі аб наяўнасці не частых, але рэгулярных паштовак «з таго боку» і жорсткім іх ігнараванні.

Не гледзячы, а можа быць, нават, і дзякуючы такому доўгаму адступленню, вось-вось павінен быў паказацца паварот у маленькі завулачак прыватнага сектару. У самай глыбі яго, пасярод шыкоўнага сада, асабліва прыгожага ў другой палове лета, размяшчаўся досыць вялікі і прасторны дом. І вось, пару крокаў не дайшоўшы да свайго паварота, Сяргей Васільевіч са здзіўленнем спыніўся, калі пачуў гук моцнага рухавіка. Завярнуў за вугал — і ўвогуле разгубіўся ад віду замежнага трэйлера, што стаяў каля яго брамы. Аграмадная машына, быццам дачакалася з'яўлення гаспадара — узравела рухавіком і рушыла Сяргею Васільевічу насустрач. Было чаму здзівіцца: калісьці службовая «Волга» не без цяжкасцяў трапляла ў вузкую прастору паміж агароджамі. А вось, аказваецца, што і такая змагла заехаць... Стары падаўся назад, таму што адлегласці паміж бартамі трэйлера і плотам як злева, так і справа амаль што не было. Кіроўца сядзеў у высокай кабіне, нібыта недзе на другім паверсе, і засяроджана ўглядаўся ў люстэркі задняга віду. Доўгае цела аўтафургона вельмі павольна выпаўзала з вулачкі, павярнулася да яго нязвыклымі нумарнымі знакамі і пачало няспешна аддаляцца.

Стары расхваляваўся. Ён хутка накіраваўся да хаты. Насустрач яму з веснічак выйшаў незнаёмы мужчына сярэдніх гадоў:

— О! Вы, напэўна, Сяргей Васільевіч! — прыгожа ўсміхаючыся, сказаў ён з ледзь заўважным акцэнтам.

— Так. А што тут без мяне адбываецца?! — амаль што закрычаў гаспадар.

— Вы не хвалюйцеся, калі ласка. Мы прывезлі Вам падарунак, ад вельмі блізкіх Вам людзей, які Вы, здаецца, павінны былі чакаць! Я зараз патлумачу...

— Нічога я не чакаў!

— Зрэшты…– тон голасу стаў ветліва-халодным, — мая справа — выканаць сваю працу. Вось тут канверт з лістом і падрабязнымі інструкцыямі…

— Якія інструкцыі?! — працягваў абурацца стары.

— Там усё напісана. Усяго добрага, да пабачэння.

Незнаёмец хутка накіраваўся да трэйлера. Ляпнула дзверца, рухавік набраў абароты — і ў хуткім часе цішыня апанавала наваколле…

Любы збой ва ўласным распарадку сталаму чалавеку даецца нялёгка. А тут такое! Дрогкімі рукамі разарваў канверт і выцягнуў ліст.

«Нарэшце маю магчымасць перадаць табе тое, што ты, можа быць, сам не ведаючы, шмат гадоў чакаеш. Яго завуць Хатхі…».

Хрумстанне і гучнае шорганне пачулася за спіной — збоку агарода. Сяргей Васільевіч павярнуўся і застыў, адкрыўшы рот. Перад ім узвышаўся сілуэт аграмаднага слана!

Сяргей Васільевіч нейкі час прастаяў нерухома, потым асцярожна паварушыў рукой. Слон ляніва працягваў жаваць і не звяртаў на яго ўвагі. Сяргей Васільевіч асцярожна рушыў да вугла хаты. Слон толькі зрэдку патрасаў невераготных памераў вушамі. Стары прыхіліўся да сцяны і аддыхаўся. «Здаецца, я разумею, аб якім падарунку ідзе гаворка… Толькі без панікі».

Грунтоўна патаптаўшы бульбу, слон аблюбаваў доўгі ўчастак з капустай. Паспрабаваў і моркву. Да канца дня Сяргей Васільевіч нават навучыўся пераганяць жывёліну з месца на месца. Выратавальная ідэя мільганула ў галаве атрымальніка незвычайнага падарунка, і ён паспрабаваў выгнаць свой гіганцкі набытак у вулачку. Але слон спыніўся каля яблыні, што расла на пачатку агарода, зацікавіўся яе пладамі– і больш не зрушыў ні на метр. За гэтым заняткам і засталі дзве несуразмерныя фігуры прыцемкі, што хутка згусціліся вакол.

За кухонным сталом, пад нізкай лямпай, што свяціла жоўтым святлом, у невясёлым роздуме гаспадар узгадваў падзеі дня. Нечакана магутны глухі стук скалануў сцены хаты. «Спаць заваліўся напэўна… Заўтра зраніцы паспрабую пайсці ў камунгас… Ці куды тут лепей звяртацца?»

Ён узяў у рукі канверт і выцягнуў ліст, які не дачытаў днём: «Памятаеш, табе гэтая ідэя прыйшла першы раз, калі мне было восем гадоў…». Восем гадоў? Што яна можа памятаць пра той час?! Раптам чамусьці ўзгадаліся стосы малюнкаў. З кожным днём іх рабілася ўсё больш і больш. Потым слёзы, плач, дзіцячая крыўда і пагрозы. Аднак пазіцыя «галавы» сямейства — адзіная правільная і непахісная: «Ні ў якую мастацкую школу ты не пойдзеш! Паперу можаш і так псаваць, нечага губляць час на пустое. У спецыялізаваны клас замежнай мовы яшчэ куды не ішло, а глупства сваё выкінь з галавы, найшла занятак — карцінкі маляваць…».

Дзяўчынка залівалася слязамі:

— Вось выраслу, а ты будзеш стары, і папрасіш падарыць штонебудзь…

— Так, так! Папрашу, каб ты падарыла мне слана! — з'едліва здзекваўся бацька. Яму раптам стала вельмі смешна ад уласнага жарту. Нават настрой палепшыўся, і дзіцячы плач ужо не раздражняў.

— Добра. Размова скончана…

Сяргей Васільевіч прачнуўся каля шасці. Адчуваў сябе не вельмі хораша: доўга не мог заснуць. Адчыніў дзверы на кухню, зірнуў у вакно: з сада зазірала ў хату і пляскала гіганцкімі вушамі вялізная галава. «Згінь, нячысцік!» — сіпла вымавіў уладальнік падарунка…

Маладой дзяўчыне ў дыспетчарскай камунгаса Сяргей Васільевіч не стаў нічога тлумачыць. «Да дырэктара зараз не варта ісці…» — падумаў стары і накіраваўся да дзвярэй з надпісам «Галоўны інжынер». Гаспадар кабінета размаўляў па тэлефоне і рукой паказаў наведвальніку, куды прысесці. Скончыў размову, павітаўся, спытаўся пра мэту візіта.

— Разумееце, праблема такая… — Сяргей Васільевіч зрабіў паўзу, — па нейкай недарэчнасці да мяне ў агарод трапіў слон.

— У сэнсе…– перапытаў галоўны інжынер.

— Я зараз паспрабую ўсё патлумачыць, — спешна пачаў «дзіўны стары», як падумаў пра яго суразмоўца.

Сяргей Васільевіч пераказаў гісторыю з «фурай».

— Пачакайце, пачакайце, — азадачаны кіраўнік імкнуўся адшукаць логіку ў словах старога, — і што, яны выгрузілі Вам гэтага слана на агарод і з'ехалі?

— Менавіта так! — узрадаваўся Сяргей Васільевіч зацікаўленасці свайго суразмоўцы.

«Некалькі месяцаў таму прыходзіў спецыяліст па пад'ёме царквы з дна возера... Таго ўдалося закадзіраваць. Яшчэ аднаго з тыдзень таму забралі адразу адсюль у псіхіятрычную клініку. Патрабаваў дастаць дзядзю, які патануў у танку пасярод балота ў вайну. Шалёны быў, будаўнічая брыгада ледзь скруціла, а па гэтым, бачыш ты, і не сказаць: выглядае, здаецца, нармальна…»

— Ваша прозвішча, імя, імя па бацьку. Дакладны адрас...

У той дзень старому давялося пабываць у розных установах: у ветлячэбніцы, санэпідэмстанцыі, у аддзеле экалогіі райвыканкама, у лягасе. Ён вельмі стаміўся ад бясконцых аповедаў пра гэтага «праклятага слана», ад рэакцыі тых, хто яго слухаў: спачатку яго прынімалі за вар'ята, потым шкадавалі, абяцалі дапамагчы, а за спінай смяяліся…

Увечары Сяргей Васільевіч ехаў дадому і таемна спадзяваўся, што за час яго адсутнасці з ІМ магло што-небудзь здарыцца, Пярун забяры гэтага Хатхі… Але, калі зайшоў на двор, зразумеў — усё засталося па-ранейшаму. Гаспадар здалёк кінуў тужлівы позірк туды, дзе яшчэ ўчора расла капуста, і няспешна пацягнуўся дадому.

На кухні наліў сабе кілішак каньяку. На вочы зноў трапіў ліст з канверта, які так і валяўся на стале. Разгарнуў пакамечаную паперу, начапіў акуляры — і адразу ж напароўся на фразу: «…табе вельмі спадабаўся твой новы жарт, і ты стаў карыстацца ім увесь час. Больш за ўсё я ненавідзела цябе ў тыя хвіліны, калі ты «вастрыў» наконт слана…».

…Ёй было гадоў дванаццацьтрынаццаць, яна прасіла купіць гітару, звычайную танную акустычную гітару. Але ў святле ідэалагічных райкамаўскіх рэкамендацыяў аб «прарошчванні расткоў сапраўднай пралетарскай культуры ў сучаснай моладзі» ён не мог дапусціць, каб яго адзіная дачка «сыйшла ў падваротні». Не гледзячы на ўсе забароны, дачка сама знайшла недзе старэнькую шасціструнку і старанна вывучала на ёй акорды. Ён употай лаяў сябе за тое, што «прагледзеў» такі важны выхаваўчы момант і ўвесь час наладжваў сцэны, напіраючы на тое, каб дачка больш не вярталася да гэтага «агіднага брынькання»…

Аднойчы, калі бацька знаходзіўся ў добрым настроі, дачка паспрабавала завесці размову аб электрагітары. Здаецца, перад сваім шаснаццацігоддзем… Пасля скандалу, які адбыўся пасля гэтай размовы, яна сыйшла з дому. Вярталася і знікала яшчэ шмат разоў...

Яна паступіла на адзін з гуманітарных факультэтаў сталічнага ўніверсітэта. Ён палічыў, што — насуперак бацьку. І аніяк не суадносіў паступленне ва ўніверсітэт з захапленнем дачкі стварэннем тэкстаў і напісаннем песен. Хаця і ведаў аб яе стасунках з «патлатымі» музыкантамі, а таксама пра тое, што яна, нібыта, спявае ў нейкай «камандзе» (і не ведаў аб шалёнай папулярнасці яе каманды ў сталіцы, ды пра тое, што ў іншых гарадах яе запісы перапісваліся з касеты на касету, як сапраўдныя рарытэты). Неўзабаве з ім «у неафіцыйных абставінах» сустрэўся чалавек з вядомага камітэта і даверыцельна, па-свойску, параіў прыняць захады ў адносінах да дачкі. Але бацька занадта доўга думаў — дачку адлічылі з універсітэта. Пасля чаго яна ўвогуле надоўга знікла (але ж да хворай маці рэгулярна тэлефанавала, прыязджала да яе ў бальніцу, а калі-небудзь і на хвіліначку дадому). На той час бацька выйшаў на пенсію. Але працягваў займаць пасаду... Памерла маці. На пахаванні побач з дачкой увесь час быў нейкі нямецкі прадзюсар. З бацькам размовы не атрымалася. У хуткім часе дачка з'ехала ў Нямеччыну, дзе досыць паспяхова для эмігранткі працягвала займацца музыкай і запісвала альбомы на ангельскай і нямецкай мовах…

Тым часам чуткі пра слана, які жыве ў старога на агародзе, разнесліся па ўсім раёне. Быццам выпадкова ў двор да Сяргея Васільевіча спрабавалі зазірнуць зусім незнаёмыя людзі. А што казаць пра дзяцей? Яны акупавалі ўсю бліжэйшую тэрыторыю і з самага ранку не давалі спакою гаспадару. Сяргей Васільевіч намагаўся іх ганяць, але дзейнічала гэта не надта эфектыўна. Нечакана на падмогу змучанаму старому прыйшла яго сталая суседка Клаўдзія Пятроўна:

— Васіліч! І трэба табе ваявацьз гэтай ардой? Грошы з іх трэба браць, і ўсё будзе нармальна!

Стары толькі адмахнуўся:

— Пра што ты гаворыш, Пятроўна! Яшчэ не хапала мне толькі цыркам заняцца...

Але Пятроўна сама наладзіла справу і стала браць з хлапцоў сімвалічную плату за ўваход. Да вялікага задавальнення дзяцей, слон, як аказалася, умеў станавіцца на адно калена, і хлапчукі з лёгкасцю ўзбіраліся яму на спіну. Увечары Пятроўна зайшла на кухню, дзе сядзеў яе вельмі сумны сусед, і высыпала на стол ладную суму дробнымі купюрамі.

— Прыбрацца тут трэба было б… — агледзелася жанчына вакол.

— Ды, гары яно ўсё гарам… — прабурчэў стары.

— Не сумуй, Васіліч, я табе дапамагу!..

Развязка ў гэтай гісторыі — таксама нечаканая. Аднойчы раніцай слон перастаў есці і праляжаў цэлы дзень. Пятроўна не падпускала да яго нікога з дзяцей. Наступным днём слон таксама не падняўся: ляжаў і цяжка дыхаў. А ноччу памёр…

Пятроўна ўвесь час дапамагала гаспадару наводзіць парадак у двары і ў хаце. Дайшоўшы ўвечары да ўборкі на кухні, яна выпадкова вымела скамечаны канверт. Ад вялікай цікавасці начапіла не свае акуляры і прачытала: «…Для мяне арганізавалі гастролі ў Варшаве, Вільні, Кіеве і Менску. Я папрасіла менэджэраў вылучыць час на паездку да бацькі. Я паслала табе ты лісты, але ты не адказаў. Я вельмі разхвалявалася! У Менску, у заапарку, я выкупіла старога слана. Зрабіць гэта было вельмі проста: былыя гаспадары ледзь звадзілі канцы з канцамі і з задавальненнем пазбавіліся ад аднаго з сур'ёзных пунктаў сваіх расходаў. Я дасылаю яго табе ў гонар тваёй таўстаскурасці… Але ж як бы там ні было, ведай: я ніколі не забываюся пра цябе і, напэўна, вельмі цябе люблю. Твая дачка Алена».

Пятроўна пацісканула плячыма, пакруціла паперу ў руках і кінула ў смятніцу…

Друкуецца ў рэдакцыйным скароце

ВЕРШЫ

ДАБРАВЕСТ

Людміла ПАЎЛІКАВА

***

D.I.

Хіба можна — святлом да болю?!
...Вочы шалыя... Кроў шумлівая...
Змею! Вусны твае куслівыя...
Адпускаю душу на волю.

Хіба ветру схавацца ў полі?!
...Вочы шалыя... Вёсны вешчыя...
Адпускаю душу на волю,
нібы птушку на Дабравешчанне...

7.04.11

Вечарніца

1
Гарыць прастора.
Хмары, што дымы
над вогнішчам зямнога дня,
і мы
свой чалавечы дзень
кладзем на шалі
святла жывога
і жывое цьмы…

2
Знікаюць рэкі, царствы і народы,
старэюць фарбы, душы і дамы…
Услед за сонцам дні ідуць і годы —
за небакрай зыходзяць, як і мы.

3
Павеяла — забытым і нязбытным:
самотны вецер з захаду прынёс
абрыўкі слоў вячэрняе малітвы
і водар росных ладанаў нябёс...

***

Зямнога часу не замнога.
Што ж сілу траціць на жаханні
ды ў гэту цемру клікаць Бога,
які — у славе ды ў каханні...

На беразе часу

Там хмызняком пабраліся лугі.
І ўсё ж… збірае прошлае даніну.
Пара прызнаць: і ў сэрца ёсць даўгі —
за крыўды запаволеную міну,
за слепату дзіцячае тугі...
Сягонняшняга часу берагі,
як хвалі, размываюць успаміны,
зрываюць з вуснаў: «Госпадзі, памілуй!» —
там, дзе табе я прашаптала: «Мілы...».

Акно ў нікуды

Вось і другая пайшла вясна,
ці тое, што мы вясною завём.
Можна проста няўдала зірнуць з акна
і праваліцца ў сэрца сваё.

Там — донца сонца. Там доля — ў дым.
Пяшчоты — парахавая бочка.
...Мне б вочкам на цябе — хоць адным,
хоць саменькім краем вочка!

Белы змей

Змей голаў з кольцаў сваіх дастае,
сціскае ў абдымках дужых...
…Белыя ружы на маім стале
цалую крадком ад мужа…

***

Воды —
па полю снежнаму,
верыцца —
у бязмежнае,
верыцца —
у бязгрэшнае,
верыцца —
нават табе…

***

Звялі дарогі дзвюх жанчын,
двух даўніх вояў,
два позіркі, як два мячы…
…Ты — поле бою...

***

Лыжна. Снежна. Бязгрэшна.
І чамусьці смешна…
…Мне з табой…

***

Бераг. Строма. Промняў біццё.
Сэрца ўдары і ўдары слова…
Узыходзіць на асенні касцёр
неба сонцагалова.

Позіркам, як выцяў, працяў…
Вецер — нібы ў твар конскай грывай…
Скачам стромы танец жыцця
над абрывам…

Максімава крыніца

Ірыне Перасецкай-Малаковіч

Там, дзе б'е Максімава крыніца —
лёс у лёс — што выстралам ва ўпор! —
стрэнуўся з лясною галубіцай
ветраны ад веку касагор.

На касым плячы не прытуліцца,
вецер, дождж — і тыя ўсе бягом.
Білася лясная галубіца
за душу ўтравелую яго.

Каб алень трубіў тут не аднойчы,
каб гудзеў наўкола стромы бор...
Аж да вечарніцы, самай ночы
слухаў галубіцу касагор.

Смягнучай душы не наталіцца —
вышні суд і вышні прыгавор...
Там, дзе б'е Максімава крыніца,
раз у год злятае галубіца,
раз у год спявае галубіца,
слухае ўтрапёна касагор...

***

Летніх ліўняў хэві-рок спачыў.
Вадасцёк — напаўпусты.
Мне здаецца, што ад роспачы
дрэвы скідваюць лісты.

Гервяты. Касцёл святой Тройцы

Ніхто ні гаспадар тут
і не госць…
Быў свет, як ёсць —
адной суцэльнай сцэнай.

Мой дух гарэў.
І парк гарэў.
І сцены…

Брату Мікалаю

(Алегу БЕМБЕЛЮ)

Зараз я думаю,
што ніколі не чула кропкі ў тым,
што Вы казалі,
як і не спатыкалася на кропку
ў Вашым бяздонна ласкавым позірку.
Можа таму ад першай сустрэчы
ўспрымала Вас маладзейшым ад мяне.
Сёння я чытала пра Вас, дзіця,
якое глядзела ў вочы Вялікай Айчыннай,
разумеючы, што болей ніколі
не скажу Вам «ты».
І не таму, што Ваш зямны шлях ужо
мае даўжыню
ў семдзесят зямных год.
Гэтае «Вы» — не адлегласць,
Гэта маё запозненае шматкроп'е да Вас.

Ялізава

Там цячэ бярозава і юна
скрозь вякі праменная рака,
сноў маіх сярэбраныя струны
кратае дзіцячая рука…

***

На кліч крыві і ў глыбіні дум —
Па ўдарах сэрца майго іду…

11 лютага беларуская паэтэса Людміла Фёдараўна ПАЎЛІКАВА (ХЕЙДАРАВА), аўтар кніг «Адведзіны рамонкавай паляны», «Тваё свята», «Купанне ў росах» і інш., адзначыла свой юбілей.

Сакратарыят Саюза беларускіх пісьменнікаў і «Літаратурная Беларусь» шчыра жадаюць доўгай вясны яе сэрцу, летняй натхнёнасці ды лютаўскага здароўя!

НЕВЯДОМАЕ АПАВЯДАННЕ

ЖАЛЕЗНЫ КАМАНДЗІР

Васіль БЫКАЎ

Атака сарвалася.

«Як жа так?. Як жа так?. От, праклятая шпокаўка! Адкуль яна ўзялася?» — праз горыч, боль і адчай стукала ў яго галаве неадчэпная думка ўвесь гэты час неспадзяваных ганебных уцёкаў ад вышыні ўніз, туды, у выратоўчыя рытвіны аўражыны, з якой гадзіну назад ён павёў людзей у атаку.

Ён ужо не спрабаваў падганяць байцоў, перастаў падаваць каманды — яго сарваны прастуджаны голас толькі сіпеў, без следу патанаючы ў грымотнай ліхаманцы бою. І Клімаў бег перад усімі, ведаючы, што толькі так можна не даць роце легчы, і раз за разам пазіраючы то ў адзін, то ў другі бок, дзе лупцавалі мерзлую, голую ад снегу зямлю злыя чорныя чэргі гэтай праклятай аўтаматычнай тарахцелкі.

Распырскаўшы абцасамі лёд у вымерзлай да дна лужыне, ён пераскочыў дарогу, пераскочыў канаву з пыльнай ссохлай травой.

Траншэя была ўжо зусім блізка, праз якіх дваццаць крокаў, калі агністыя калючыя клубкі разрываў падкаціліся амаль пад самыя ногі камандзіра роты. Асколкі ірванулі перапэцканыя полы паўшубка, бы дубцом сцебанулі па кірзавых халявах ягоных ботаў. Клімаў упаў ужо каторы раз за гэты сакавіцкі ранак — з усяго маху, як бег, і збітыя да крыві калені адразу апёк боль. Але ён адразу зразумеў[:] гэта не рана, гэта аб зямлю. Лейтэнант ускінуў галаву — у траншэі, прыгнуўшыся, беглі кудысьці зялёныя каскі, на брустверы, калюча бліскаючы агеньчыкам, сек аўтамат, яго кулі пырскалі ў вочы лейтэнанта пяском[;] ротны ўскінуў пісталет і торапка стрэліў туды тры разы. Побач торапка ўдарыў з аўтамата Косця. Заскарузлым рукавом лейтэнант выцер потны, запырсканы зямлёй твар. Чарга тым часам з гулкім трэскатам па ўмерзлым у зямлю леташнім іржэўніку кацілася далей, можна было ўскочыць. Яшчэ дваццаць шалёных імпэтных крокаў-скачкоў па адхоне — і ён узляцеў на бруствер, стрэліў перад сабой у чорную шчыліну траншэі і кульнуўся туды. Адразу перад ім, здаецца, іншыя, хто мог, ужо ўсе паўбягалі ў гэтае глыбока і шырока разварочанае прыродай сховішча і туліліся да яго голага, падзеўбанага напярэдадні мінамі берага, хаваючы ад куль і асколкаў галовы. Тарахцелка збавіла імпэт і, нібы задумваючыся, з перапынкамі біла па самым краі, часам з пералётамі, і тады траскотныя ж дваццаціміліметровыя снарады ірваліся ззаду, на другім баку аўражыны, між глеістых прамоін і гразкіх шэрых плям апошняга снегу.

«Адкуль жа яна ўзялася за ноч? Няўжо свежыя сілы?» — думаў ротны, стуліўшы за абрывам галаву. Сэрца яго шалёна гоцала ў грудзях, гарката стомы распірала лёгкія, у скронях з натужным звонам таўклася кроў. Ён выцягся на цвёрдым гліністым касагоры, з хвіліну аддыхваўся, затым, павярнуўшыся на бок, запіхаў у кірзавы кабур свой з драўлянай рукаяткай «ТТ». Пасля выглянуў на схіл пад вышыню, якая трохі ўжо суняла свой кулямётны вэрхал. Мацней за іншыя тачыла трывога за ардынарца Віцю Прахарэнку: ад самай дарогі ён згубіў яго. Але на схіле нікога жывога ўжо не відаць было, толькі там-сям бугрыліся шэрыя суконныя камякі забітых аўтаматчыкаў ды ля дарогі, наўскасяк перарэзаўшай схіл, з абвіслымі парванымі правадамі стаялі пасечаныя асколкамі слупы тэлефоннай лініі.

«І Смірнова не відно. І Пашы. Колькі ж засталося?»

Ён павярнуўся на другі бок — амаль побач на аўражным схіле, уткнуўшы твар у рукавы, ніцма ляжаў баец. З яго ўшчэнт пасечанага кулямі рэчмяшка выцягнуўся брудны вафельны ручнік, канец якога матляўся ад ветру на нерухомай спіне. Клімаў падцягнуўся і разы два штурхнуў ботам у чорную заскарузлую падэшву валёнка.

— Эй ты! Жывы?

Баец сапраўды варухнуўся, падняў на камандзіра змораны, зашчацінены, ужо зусім не малады твар.

— Паранены?

— А хто яго… ведае. Не, здаецца. Замарыўся… От жа нарабіў гад… Каб на яго халера…

Баец заварушыўся, стомлена сеў, палез у кішэнь па курыва. Клімаў яго не ведаў (мабыць, ён быў з апошняга папаўнення, якое рота атрымала тры дні назад) і падумаў, што чалавеку для пачатку пашанціла нямала: куль з дзесяць, не меней, прайшло, не зачапіўшы, над самай яго патыліцай.

— Што ж гэта будзе цяпер, га, лейтэнант? Столькі пабіла! На фарміроўку адвядуць ці як?

— Ага, чакай.

— Няўжо ж пакінуць яшчэ?

Чуйна прыслухоўваючыся да таго, што рабілася наверсе, і раскручваючы чырвоную нямецкую маслёнку-партабак, ён з непрыкрытай трывогай глядзеў на камандзіра роты. Занепакоены сваім, Клімаў адной уцалелай рукавіцай збіў пыл з рассечанага асколкам бота.

— Тваё як прозвішча? — запытаў ён.

— Маё? Ды прозвішча такое… Дзеўкін.

— Доўга жыць будзеш, Дзеўкін. Азірніся.

— Хто, я?

Намацаўшы ззаду шкоду, баец пачаў бурчэць і лаяцца, а лейтэнант споўз ніжэй, падняўся і пайшоў уздоўж ручая па аўражыне.

Аўражына была даволі глыбокая, але хадзілі ў ёй толькі па адным баку: другі быў пад агнём. Цяпер, аднак, тут папрыціхла, напэўна, ужо ўсе пахаваліся і страляць не стала па кім. У гэтай цішыні стала чуваць, як грахаталі выбухі пад вёскай, дзе вялі бой іншыя роты палка… Па аўражнаму схілу ўніз да ручая спусціўся баец у кароценькім пакамячаным шынялі, тупнуўшы разы два пяткай валёнка, праламаў тонкі лядок і пачаў кацялком зачэрпваць ваду. Ён таксама быў незнаёмы Клімаву. Незнаёмыя цяпер наогул трапляліся ў роце часта — полк шмат дзён у баях, і старых байцоў у ім засталося мала. Ды і сам ён у гэтай роце з'явіўся нядаўна, з тыдзень назад, да гэтага быў у іншым батальёне камандзірам узвода. Боты падварочваліся на касагорыне, ісці было нязручна. Клімаў спусціўся ніжэй да ручая. У аўражным беразе дзе густа, а дзе радзей, накапаным жвірам жаўцелі выдзеўбаныя за мінулую ноч ямкі-акопчыкі. Цяпер некатарыя з іх туліліся ў зямлі пустыя. Над берагам сям-там тузаўся на ветры быльнёг, і ў небе плылі-кудлычыліся шэрыя хмары. Было сцюдзёна, дзень абяцаў непагоду. Клімаў пераскочыў ручай, следам зазвінелі тонкія ільдзінкі. Тут, ля звароткі, была самая адкрытая мясціна, лейтэнант, увагнуўшы галаву, кінуўся бягом, але ў канцы не ўтрымаўся і азірнуўся на вышыню — у якім кіламетры над шэрымі рытвінамі бруствераў сноўдалі, знікалі і зноў з'яўляліся галовы ў пляскатых касках.

«Сволачы! Не баяцца», — са злосцю падумаў ён, забегшы за паваротак. Хаця, чаго ім было баяцца: боепрыпасаў у роце не хапала, ашчаджалі кожную абойму з тых, што, атрымаўшы па норме, старшына прывозіў уначы ў роту. Лацно немцам. Але хай, да пары, суцешыў сябе лейтэнант, зноў пераскочыў ручаіну. Па нейкай палеглай і вельмі гразкай траве ён перайшоў крывуліну чарговага паваротка і ў задуменні аж схамянуўся ад нечаканай сустрэчы: перад ім стаяў конь. Конь, відаць, быў прыблудны, чужы, не падобны ні на аднаго з чатырох ротных вараных абознікаў, якія, дарэчы, цяпер былі са старшыной у тылах. Спачатку Клімаў махнуў рукой, спрабуючы сагнаць яго з свайго шляху, але конь нават не адрэагаваў на гэтую спробу, толькі трошачкі прыўзняў голаў і з такім анямелым дакорам зірнуў на чалавека сваімі бліскучымі бяздоннымі вачмі, што Клімаву стала няёмка. Ён дакрануўся да яго маршчыністай шыі, натапыранай поўсць з дробнымі белымі плямкамі — слядамі даўніх памулак — зябка здрыганулася на яго хрыбце, конь зрабіў спробу пераступіць, кульгануў і зараз жа падабраў пад сябе заднюю нагу. Пасля ён працяжна, трудна ўздыхнуў. Стараючыся болей не патрывожыць жывёліну, Клімаў праціснуўся па сцяжыне ля яе боку і, прайшоўшы яшчэ крыху, палез угору, дзе перад гэтай няўдалай атакай пакінуў свой КП з тэлефонам да камандзіра палка.

За ўвесь час адсутнасці камандзіра роты на яго імправізаваным КП у глыбачэзнай старой варонцы на краі рова гаспадарыў тэлефаніст Тарасікаў. Ні наступленне, ні абарона, ні распяховыя ці няўдалыя атакі — нішто, здавалася, не датычыла гэтага хлопца, які ведаў адзіны свой на вайне клопат, — сувязь. Што б там ні адбывалася навакол, ён, кавалкам бінта прывязаўшы да вуха трубку, карпеў над старэнькім УНФ, слухаючы і баючыся толькі за свой даўжэзны, безліч разоў ірваны і вязаны-перавязаны провад. Крыху вышэй за яго на апаражненай жалезнай шпулькы сядзеў ягоны напарнік — маўклівы з рабым тварам сувязіст, перад наступленнем прысланы да аўтаматчыкаў з роты сувязі.

Абрушваючы з берагоў варонкі падмерзлую зямлю, Клімаў ссунуўся ў яе дно на тоўстую заследжаную ільдзіну. Тарасікаў як рупны падначалены пры з'яўленні начальства неяк няўлоўна падабраўся нутром, прыўзняўся, прыўстаў на каленях і крануў ручку апарата.

— Як сувязь? — прывычна кінуў Клімаў, і Тарасікаў з бадзёрай гатоўнасцю, тонам, у якім чулася трошкі выхвальнае «а як жа інача», падхапіў:

— Ёсць, таварыш лейтэнант, — і, стрэльнуўшы на камандзіра прыгожымі выразнымі вачмі выхаванага, чуйнага хлопца, дадаў: — Тут вас дваццаць першы пытаўся.

— Даўно?

— Хвілін дзесяць.

Клімаў даўлянуў на шчоках жаўлакі і, уклёнчыўшы на адно калена, пад адтапыранае вуха шапкі сунуў канец трубкі. Пакуль у трубцы шчоўкалі кантакты пераключэння, Клімава абдало духмяным араматам махоркі, ён ускінуў голаў і моўчкі працягнуў руку да сувязіста. Той паспешліва адкусіў канец недакурка, выплюнуў яго. Клімаў зручней сеў ля апарата: са дзве зацяжкі калі не зусім супакоілі яго, дык усё ж пасобілі сабрацца перад непрыемнай размовай.

— Пашы не было тут? — усё яшчэ чакаючы з трубкай ля вуха, запытаў ён Тарасікава, які глыбей забіваў у зямлю стары паіржавелы штых, што служыў зазямленнем.

— Не, не было.

Нарэшце ў трубцы шчоўкнула, буркнула, Клімаў засярodзіўся ўсім сваім вельмі брыватным, вельмі абсіверaным і ўсё ж, не зважаючы на гэта, маладым тварам.

— Слухаю, таварыш дваццаць першы.

— Што? Клімаў, ты? Што гэта ў вас сціхла там? Чаму не дакладваеш? Вышыня ўзята?

Клімаў зноў выдавіў на шархоткіх шчоках жаўлакі, рука яго намацала ў пале паўшубка дзірку, і пальцы з сілай ірванулі павіслы з белай паўсцёй мэтлах скуры.

— Алё! Далажы, як вышыня.

— Вышыня на месцы.

— Га? Алё! Што цябе дрэнна чуваць? Як вышыня, я пытаюся?

— Возьмем вышыню.

— Што? Возьмем? Ага, возьмем! — голас у трубцы адразу зрабіўся пагрозліва-з'едлівы. — Да вас што, толькі цяпер загад да розуму дайшоў…

Угары раптам грымотна трэснула, Клімаў інстынктыўна хіснуўся ніжэй да апарата, зірнуўшы з-пад локця ў неба, — над ровам плыло невялічкае рудае воблачка брызантнага разрыву. Камандзір палка яшчэ нешта казаў, але Клімаў зноў не пачуў, аглушаны новым, яшчэ больш блізкім разрывам. У доле наўкола бы хто сыпануў жменяю дробных каменьчыкаў — пыхнулі і прапалі пад ветрам сотні пыльных дымкоў.

— Малакасосы! Спалохаліся дзясятка вшывых фрыцаў! Аўтаматчык[і] мне называецца! Куча дрэні вы пасля гэтага. Вы… — далёкім злым голасам шархацела трубка.

Клімаў апусціў на калені трубку і, безуважны да яе шорхату, пацягнуў бычок.

Але ў гэты раз над ровам зноў аглушальна трэснула, і вецер хутка пагнаў прэч новае воблачка. «Прыстрэльваюць, — падумаў Клімаў.

Працяг на стар. 16 (8) ▸

▸ НЕВЯДОМАЕ АПАВЯДАННЕ

ЖАЛЕЗНЫ КАМАНДЗІР

◂ **Працяг. Пачатак на стар. 15 (7).**

— Цяпер будзе». Прыўзняўшы ў паветра трубку, ён спачатку не зразумеў, чаго гэта маўклівы тэлефаніст бокам ссунуўся на яго, прываліўся да пляча, галава яго ўпала на руку з трубкай, і лейтэнант схамянуўся толькі, калі струмені крыві пабеглі па яго штанах. Аднае рукой Клімаў згроб сувязіста, адхінуў назад і тут жа адхіснуўся сам — уся скроня байца была разварочана асколкам, з страшнае раны на твар, плечы зашмальцаванай ватоўкі і на лейтэнантаў паўшубак лілася кроў. Клімаў вылаяўся і з усяе сілы ляпнуў на лёд недакурак.

— Дабяруся!.. — крычала трубка, калі Клімаў зноў прыклаў яе да вуха пад ссунутай набок шапкай. Гнеўныя, злыя, несправядлівыя словы, якія за хвіліну да гэтага выклікалі ў ім толькі прыкрасць, цяпер узарвалі яго.

— А што вы крычыце! Я не палахлівы! І не для вас ваюю! Вось! А вышыню — не горш за вас ведаю, што трэба ўзяць. Але вунь шпокаўка не дае.

— Во-во, так і ведаў! Дрэннаму танцору, ведаеш, што заўжды перашкаджае? Якая гэта яшчэ ў цябе шпокаўка?

— У немцаў, не ў мяне. Дваццацімілімятровая аўтаматычная гармата, вось! З фланга, ад Сахно. Ды кулямётаў няма ўжо, адзін ручнік застаўся. А ў іх шэсць на вышыні. Ды яшчэ шрапнеллю лупяць, — скарыстаўшы нечаканую паўзу ў камандзіравай лаянцы, скардзіўся Клімаў. — А ў маіх па тры абоймы на вінтоўку ды па дыску на аўтамат. Чым браць, скажыце?

— Расплакаўся! Чым браць? Чым вунь Сахно бярэ? Чым Кузняцоў наступае? Храбрасцю! Гераізмам! Адвагай! Чуеш, які бой ідзе? Пад самай вёскай ужо. А ў іх па адной абойме на ствол. Сам правяраў. Затое ўмеюць. І не пушчаюць у штаны, як вы!

— Няма каму пушчаць, — гэткім жа сварлівым тонам адказваў лейтэнант. — Трыццаць чалавек засталося. Ад усёй роты.

— От здзівіў: трыццаць чалавек! Вунь у Сахно па дваццаць у роце, і то не скардзіцца.

— Ну, у мяне яшчэ да гэтага не дайшло!

— Мяккацеласць праяўляеш, таварыш камандзір роты. У жаласць іграеш. Вайна ідзе, лейтэнант! Нечага шкадаваць для перамогі! Дывізіі гінуць! — перайшоў ужо на крык маёр і раптам закашляўся. Адкашляўшыся ж пасля паўзы, ужо мякчэй аб'явіў:

— Ладна, Клімаў. Карандашоў падкіну. Сёння зноў атрымаем. Прама з марша. Семак не прасі. Няма. А карандашы будуць. Ну, але і я з цябе скуру здзяру, калі ты мне да дванаццаці нуль-нуль не возмеш вышыню.

— Немцы скарэй здзяруць. Яны бліжай, — сказаў лейтэнант, але трубка ўжо змоўкла, і ён паклаў яе ў апарат.

Нейкі час ён сядзеў, утаропіўшы вочы і не бачачы нічога, апроч дробных пыльных струменьчыкаў крыві, якія з-пад цела забітага хутка паўзлі-каціліся на затаптаную плаху лёду ў дне варонкі. Хутка астываючы, кроў слаба парыла рэшткамі апошняга цяпла, побач сінім дымком струменіў у паветры недакураны «бычок». Лейтэнант дзеўбануў яго наском бота і выскачыў з варонкі ў роў.

Назад да свайго ланцуга Клімаў ішоў, не разбіраючы ўжо, дзе сцежка, дзе ручай, а дзе адкрыта і прастрэльваюць немцы. Адносіны да сябе з нейкага часу зноў сталі абыякавыя. Паўгадзіны назад ён бег з вышыні ў гэты роў, падаў, выкручваўся між разрываў, з усяе мочы стараючыся, як і ўсе, уберагчы сябе ад кулі або асколка, бо ў гэтым была найбліжэйшая небяспека і найбольшы клопат. Цяпер жа, разлаваны і расстроены сваркай з начальствам, ён ураз згубіў усю ашчаднасць да сябе. Гэта было незразумела і дзіўна, каб задумацца аб тым, але думаць не было калі.

Агнявы бой на ўчастку суседняга батальёна Сахно ішоў без асаблівай сілы: тузалі паветра мінныя выбухі, гудзела зямля, кулямётная траскатня перамежвалася таропкім нязладным буханнем вінтовак. «Не падобна, каб Сахно дужа прасунуўся, — усцешыўшыся, падумаў Клімаў. — Топчацца перад самай вёскай». Відома, у такім становішчы яму нямала пасобіла, каб рота аўтаматчыкаў узяла гэтую праклятую вышыню. Але зноў жа, калі Сахно возьме вёску, тады лягчэй будзе ўзяць і вышыню. Вось табе і зачараванае кола, і разварваць яго якой хітрасцю наўрад ці магчыма.

Насустрач яму ўздоўж ручаіны бег нізенькі, як здалося Клімаву, дужа шустры баец. Каска сядзела на яго галаве неяк бокам, каўнер шынялка быў пастаўлены, і зашмальцаваныя палявыя ромбікі пятліц, бы рожкі, тырчэлі ад падбародка. У абодвух руках падмышкамі баец трымаў распоратыя цынкі ад патронаў.

— З якога ўзвода? — запытаў Клімаў. Баец паслухмяна спыніўся.

— З першага, таварыш лейтэнант.

— Дзе Смірноў?

Баец прастадушна паціснуў плячмі.

— Хто яго ведае. Мусіць, там, — кіўнуў ён на вышыню. — Не прыбег.

Клімаў прамаўчаў, пасля кіўнуў на цынкі.

— Многа далі?

— Дзе там! Мала, — ахвотна, як пра балючае, загаварыў баец. — Паўсотню на ўсіх. Ды во яшчэ пяць фенек, — ён трасянуў цынку — і ў ёй важка грукнулі жалезам гранаты.

— Запалы не забыўся?

— Не. Во, — нязручна штурхнуў ён нагой абвіслую кішэню.

— Адразу ж зарадзіць. Магазіны таксама. Рыхтуйцеся да атакі.

Баец насцярожана ўскінуў галаў, з твару яго адразу знікла кароценькая бадзёрасць ад гэтай сустрэчы і камандзіравай увагі да яго спраў, дзве дробненькія зморшчыны скранулі яго абсіверанае пераноссе.

— Ёсць, — вяла прагаварыў ён і, чагосьці яшчэ чакаючы ад лейтэнанта, не ішоў, а глядзеў яму ўслед. Клімаў адчуваў гэтае замяшанне і гэты позірк, але не азірнуўся, каб не размякчаць свае халоднай суровасці, і на хаду кінуў:

— Сам павяду ўзвод.

Баец нявесела падабраў цынкі і пабрыў далей, а Клімаў, прыпыніўшыся, выцягнуў за цэпку з-пад палы гадзіннік: было без чвэрці дзесяць.

Ён пайшоў далей у трэці ўзвод, якім камандаваў малодшы лейтэнант Грэчка. Гэта быў цяпер адзіны камандзір узвода ва ўсёй роце. Што ён жывы, Клімаў ведаў пэўна, бо, бегучы з вышыні, бачыў, як трэці ўзвод раней за іншых паспеў схавацца ў рове і такім чынам найменш пацярпеў у той няўдалай атацы. Грэчка тады на беразе рова ўсё размахваў сваім ППД, аж покуль апошні баец яго не ўкрыўся ад агню.

Гэта было крыху на водшыбе ў тым канцы рова, які сама бліжай падступаў пад вёску з тае ўедлівай, такой ашалела-бязлітаснай гарматай. Роў тут рабіўся вузейшы і, мабыць, глыбейшы — голыя гліністыя абрывы зусім сціснулі замерзлую ручаіну, якая брала адсюль свой пачатак. Грэчкаўцы, відаць, акапваліся — з берага ўніз сыпалася зямля, і відаць было, як раз-пораз выляталі адтуль рассыпістыя лапаткі глею. «Ужо акапваюцца! Якія спрытныя», — злосна падумаў Клімаў. Ён ускарабкаўся па жорсткай калючай, бы наждак, кручы, крыху прайшоў і запытаўся ў байца ў ямцы, што назіраў за вышынёй, дзе камандзір. Баец паказаў у акоп за вымаінай, адкуль у паветра часта выляталі камякі зямлі.

Клімаў добра ўгрэўся, пакуль пералез тую вымаіну і дабраўся да ўзводнага. Грэчка так улёг у сваю працу, што не заўважыў ротнага і ўжо на самым брустверы ўссыпаў яму на шапку поўную лапату зямлі. Бокам прысеўшы на глей, Клімаў страхнуў яе ў акоп.

— А ну, вылазь сюды.

З акопчыка паказаўся разагрэты працай, белабрысы, з крутаватым падбародкам твар, на якім адзначаліся незадаволенасць і запытанне. Убачыўшы, аднак, Клімава, узводны адкінуў лапатку і лёгка выскачыў наверх. Гэта быў камлюкаваты, тугаплечы крапак, распрануты да гімнасцёркі з расшпіленым адкладным каўняром, на чырвонаармейскіх пятліцах якой нечая няўмелая рука белаю ніткай насцягала па кубіку. На грудзях хлопца бліскаў ордэн Чырвонага Сцяга.

— Во вырыў, ніякая шрапнель не возьме, — аддыхваючыся і папраўляючы на рамяні чорны кабур трафейнага парабелума, сказаў ён. Затым накінуў ватоўку і апусціўся побач з лейтэнантам. Клімаў без цікавасці зазірнуў у акопчык.

— Возьме. Рыхтуй узвод да атакі.

Грэчкавы рукі замерлі на захінутых краях ватоўкі.

— Які ўзвод?

— Свой.

— Зноў?

— Зноў.

Грэчка змоўк, не спускаючы позірка з Клімава, затым ляпнуў нагой у ком глею, які, падскокваючы і трушчачыся ў драбязу, пакаціўся ў роў.

— Не павяду. Хай вунь Сахно тую балаболку ўбярэ. Тады пайду.

Клімаў зламаў высахлую сцябліну былнёгу і раструшчыў яе ў пальцах.

— Пойдзеш на левым фланзе. Ад ляска. Так паспрабуем.

— Пайшлі яны да д'ябла. Усе на роце аўтаматчыкаў выязджаюць. У мяне галава не затычка. Як-ніяк жыць хочацца.

Ён ускочыў, адышоўся вышай і сеў на накапаную зямлю тварам да вёскі. Пэўна, з вышыні заўважылі нейкі рух тут, і кароткая кулямётная чарга пранізала паветра над самымі іх галовамі; на тым баку рова з кручы пасыпалася жарства. Грэчка, спахапіўшыся, упаў на бок, Клімаў сеў ніжэй. Чарга змоўкла. Настала няёмкая для абодвух паўза. Клімаў пазіраў кудысь на пагоркі па той бок рова. Ярыстая ўпартасць Грэчкі яго не здзівіла. Гэты малодшы лейтэнант быў самы трудны з усіх узводных у роце, Клімаў ведаў яго яшчэ з фарміроўкі, пазнаёміўшыся, калі яшчэ сам быў камандзірам узвода. Стаўшы ротным і не раз сутыкнуўшыся з ім, лейтэнант адчуў, што найлепшае, што можна супрацьпаставіць яго ўпартасці, гэта неаслабная суровая цвёрдасць. Відома, ён мог бы і проста загадваць, не дапускаючы абмеркавання, але таго не хацеў, бо ўсё ж як-ніяк яны былі знаёмыя, свае хлопцы, і думалася, што можна абысціся без гэтага, па-сяброўску.

— Паспрабуем ад лесу, — сказаў ён, коратка зірнуўшы на ўзводнага. — Там шпокаўка не дастане. Ад вёскі ёй не відно. Праўда, так будзе далей. За адзін бросак не адолееш. Але паспрабуем.

Грэчка стаў на калені і рэзкімі нярвовымі рухамі ўздзеў у рукавы ватоўку. Твар яго гарэў ад абурэння і нязгоды, светлыя вочы пад белымі брывамі зыркалі халодным агнём.

— Так даспрабуешся, што ў роце нікога не застанецца. Лю-

дзей па-дурному нішчыць. Брухамі глыжы церці. Да дурыкаў надакучыла гэта. Ісці дык ісці. А то туды, як чарвякі, а адтуль, як зайцы, — бурчэў ён, не пазіраючы на камандзіра. І раптам загаварыў гучна і рэзка:

— Зноў жа патронаў няма. З чым ісці? Па тры абоймы на вінтоўку. Аўтаматных па жмені.

— У Сахно вунь па адной засталося.

— Мне Сахно не ўказ. Хай аб тым у самога галава баліць. І што ты не растлумачыш капэ? — так ён зваў камандзіра палка.

— Ты кулямёт зберажы, — казаў Клімаў сваё. — Апошні застаўся. Дыскі з чатыры збяры для яго.

— Што ты яму не ўтлумачыш, кажу? Дрэйфіш? Ты яшчэ яго не ведаеш: паддасіся, дык ён цябе заганяе. Дай я з ім пагавару. Я ў яго артпадрыхтоўкі патрабую…

Грэчка раптам ускочыў з гліны і [падаўся] да бруствера за аўтаматам. Клімаў крыва ўсміхнуўся аднымі вуснамі.

— Што тлумачыць? Усё растлумачыў.

Грэчка спыніўся на схіле.

— Ну?

— Ну і ну. Загадаў атакаваць.

Малодшы лейтэнант плюнуў і вяла апусціўся на зямлю. Памаўчалі. Пасля ўзводны насцярожана зірнуў убок цераз голаў Клімава.

— Сібірачка чэша, — зусім другім тонам — сцішана і без следу злосці сказаў ён. Клімаў таксама азірнуўся і паспешліва захінуў падраныя полы паўшубка. Унізе ўздоўж ручая торапка ішла сюды Паша.

Абодва камандзіры некалькі часу глядзелі ўніз на кароценькую дзявочую постаць у падпэзаным і туга падпярэзаным дзягай шынялі, касцы, непамерна вялікай на яе галаве. Паша была тоўсценькая, з празмерна поўнымі сцёгнамі; пераскокваючы рытвіны і камяні, яна няспрытна закідвала ў бакі ногі і размахвала аднае рукой, прытрымліваючы другой на баку сваю таўшчэзную санінструктарскую сумку. Лейтэнанты змоўклі, назіраючы, як дзяўчына ўскарабкваецца па крутым адхоне, як, узлезшы, папраўляе споўзлую на лоб каску і расслабленым зморaным крокам падыходзіць да іх. Яе шырокі, быццам расплюснуты твар, як заўждыззяў здаровай маладой чырванню, адзінай адзнакай дзявочага хараства, якім так скупа надзяліла прырода гэту дзяўчыну.

Яна падышла да Клімава.

— Вы мяне шукалі?

Клімаў, зірнуўшы на яе, апатычна адвёў позірк.

— Я не шукаў.

Паша ссунула наперад сумку і стомлена апусцілася побач.

— А я з раненымі завазілася. Пакуль пасцягвала… Ой, і вы паранены! — спахапілася яна, убачыўшы яго парваныя полы.

— Не паранены, — няласкава адказаў Клімаў.

— Кроў жа…

— Кроў чужая. Тэлефаніста з роты сувязі…

Паша адкінулася на каленях і нахмурыла рэдкія броўкі.

— Што, памочнік смерці, многа мілёнкаў забінтавала? — грубавата запытаў у яе Грэчка. Паша ўздыхнула.

— Дванаццаць чалавек. Трое ляжаць: цяжкія. Ноччу трэба эвакуіраваць. Хайрудзінаў памёр. Толькі перавязала, гляджу, ужо ўсё. А Сокалаў на дарозе застаўся. Спачатку поўз яшчэ. Я — да яго, а яны з кулямёта. Дапаўзла — ужо гатовы.

— Сволачы, такую іх!.. — не зважаючы на прысутнасць жанчыны, салёна вылаяўся Грэчка. Паша заламала бровы і пачала скубсці з долу сухую леташнюю траву. Вецер падхопліваў яе з апэцканых ёдам пальцаў і кружыў над ровам. На Клімавым твары пульсавалі жаўлакі.

— Значыць перавядзеш узвод на той фланг, — закаляненеўшы нахмураным тварам, сказаў ён. — Праз гадзіну пачнем.

Грэчка падняўся на калені і, асцабліва злы ў свае зацятай маўклівасці, пачаў зашпільваць рамень на ватоўцы, пасля моўчкі падабраў з бруствера ППД і палез у акопчык па гранаты і сумку. Калі ён схаваўся ў зямлі, Клімаў таксама ўстаў, папраўвіў на плячах свае кавалерыйскія партупеі і пачаў торапка збягаць уніз. За ім з асцярогай, рызыкуючы ўпасці, пайшла Паша.

За некалькі хвілін да атакі ён ляжаў на краі абрыву і пазіраў у канец рова пад лес, дзе Грэчка павінен быў падаць умоўны сігнал аб гатоўнасці яго ўзвода. Ззаду ў двух кроках ад яго, саставіўшы з кручы ногі, сядзела Паша і па свайму звычаю калупала шчэпкай зямлю.

Ішлі апошнія хвіліны цішыні, хутка, ведаў ён, яна знікне, на тысячы асколкаў расколецца громамі бою, небяспекі, і тысячы смерцяў пачнуць слепа сцябаць зямлю ў пошуках гэтых трыццаці шасці жыццяў, якія замерлі, стаіліся і нацэліліся цяпер на вышыню.

— Віця! Ну што, табе абавязкова весці ўзвод? Табе ж ротай камандаваць трэба. Можна б і не лезці на самы ражон — кулямёты ж, яны па ланцугу б'юць.

За ровам да пары свайго часу бруяў наліты вясновымі сокамі лес, вытаяўшы з-пад снегу, ажывала гатовая да свайё адвечнае справы зямля. З кожным днём увачавідкі меншалі снегавыя лапікі — рэшткі па аўражынах, на падлесках, марнеў-падтаўваў гразкі змутнелы лёд на забалацях. Ішла вясна, першая вясна вайны. Праўда, пакуль было холадна, абцяжвалася неба ад хмар, дзьмуў, не сціхаючы, рэзкі вецер, на мёрзлым доле прабірала да дрыжыкаў. Сцюжа і смерць. Сцюжа і смерць — вось што найбольш запомнілася з гэтай цяжкай, пакутна бясконцай зімы. І разам слабенькім балючым светлячком ліпела надзея — няспатольная, пастаянная, вялікая і меншая, слабая і мацнейшая — на круты паварот да перамогі ў гэтай несціханай калатнечы людзей са злом.

— Віць, а Віць… Ты чуеш?

— Чую, ну што? — з прыкрасцю павярнуў ён галаву да дзяўчыны. Скасіўшы вочы, тая злавіла яго кароткі позірк і ўсміхнулася з затоеным сумам.

— Нічога ты не чуеш. Пра другое думаеш.

— Ладна. Чакай. Каб сігнал не праглядзець.

— Давай трошачкі адстанем. Га? Як да дарогі дабяруцца, тады пойдзем, — з болем і сумам, не верачы ў тое, што яе паслухаюць, гаварыла Паша. Клімаў прыўзняў галаву.

— А ну паглядзі туды. Не махае?

Яны абодва ўгледзеліся ў канец рова, над якім залеглі, ужо не акапваючыся, аўтаматчыкі трэцяга ўзвода. Відаць было, як там нехта перабягаў ад аднаго байца да другога, пасля нехта з абрыву спускаўся ўніз. Не, сігналаў адтуль пакуль не давалі.

І будзе сонца на зямлі, і згіне сцюжа, і зазззяе шчасце перамогі, і знікне з зямлі крывавая чума — фашызм. Толькі той час ужо не для іх. Вельмі мудрона выжыць у такой вайне, у такой пякельнай віхуры смерцяў — так мудра, што і не варта дбаць аб тым — дарма і недарэчна. Гэтую ісціну Клімаў усвоіў даўно — іншай у яго не было. А была толькі справа кожнага дня і задачы, якія трэба было выконваць, было начальства і немцы — яны дыктавалі, вызначалі, усё ў ягоным жыцці залежала ад іх.

— Вунь я некалі служыла ў другім батальёне. Там ротны быў Сіязаў. Дык ён усю восень з акопа пракамандаваў. Залягуць дзе байцы — адразу яму акоп. Два ардынарцы былі. Здаровыя такія дзецюкі, усё капалі, капалі, — лілася ў напружанай цішы ціхенькая, добразычлівая гаворка дзяўчыны. Клімаў, не адрываючы позірка ад Грэчкавага ўзвода, намацаў і расшпіліў на баку кабур.

— Ну і што ж гэты Сіязаў? Дзе ён?

— Цяпер няма ўжо. Пад Кашырыным забіла.

— Ну вось. А гаворыш: капалі.

— Дзівак! Дык то выпадак. Ноччу на маршы былі. За дзесяць кіламетраў ад перадавой. Самалёты бамбілі і — асколкам.

— Вось іменна.

Шэсць кулямётаў, заражданых і нацэленых у іх, стаяць на вышыні, варушыцца дзясятак аўтаматчыкаў. Вінтоўкі. Дзесьці стаілася да часу батарэя, гатовая абрынуць на іх шрапнель. Чакаюць. Боепрыпасаў ім не шкада. У немцаў іх многа. Віхура агню і жалеза запане на гэтым касагорыстым лапіку зямлі, наўскасяк перарэзанай вузенькім, стаптаным жывёлай прасёлкам. Летась тут было збожжа, была сяўба і жніво, быў хлеб. Цяпер будзе іншае жніво без сяўбы. Трыццаць шэсць страхаў чакаюць таго — за сваё слабае, такое падаткае пад жалезам цела, такое хліпкае сваё жыццё. І для кагосьці гэта ўжо апошні ранак, апошняя пядзя жыцця, апошні рубеж яго жыццёвага шляху. Толькі для каго? — вось якім праклятым і нікім ніколі не разгаданым пытаннем мучыць ад веку людзей вайна.

Але — трэба.

Трэба. Інакш нельга. Грукочуць, вурчаць, іравецца ў вёсцы, джгаюць агністымі струменямі кулі, іраве цела метал. А трэба. Трэба ісці зноў туды, дзе ўжо ганялася смерць і за імі і дзе ляжаць вунь на іржышчы нерухомыя бугаркі таварышаў. Трэба.

— Ты вось што, Паша, — не паварочваючыся да дзяўчыны, сцішаным голасам сказаў Клімаў. — Ты прыйдзеш пасля. На вышыню. Цяпер пабудзь тут, з раненымі.

Паша грэбліва фыркнула, наморшчыла загнуты піпачкай носік, твар яе ад таго стаў яшчэ больш непрыгожы — дурнаваты і плаксівы.

— Во яшчэ. І не падумаю. Я ад цябе сёння не адстану.

Ён павярнуў галаву.

— Надумалася. А як жа другія? Раненыя ж будуць.

— Во я іх і дагледжу. Як вышыню возьмем. Так жа ты хацеў?

Клімаў махнуў рукой і зноў распластаўся ніц.

— З табой дагаворышся! Толькі вунь байцы глядзяць. Думаюць, да ротнага як прыліпла.

— Я не прыліпла.

Усё нішто. Усё можна стрываць. Трэба стрываць. Калі б толькі болей сілы. Болей магчымасці і болей справядлівасці. Рускі чалавек усё можа, усё ўмее, усё здолее, толькі трэба яму болей чалавечнасці ці што. Людскасці. Каб без крыку, без гарлапанства. Душэўней бы. І патронаў. І зброі болей. Тэхнікі. Дужа цяжка так: штыком і прыкладам. Перад вайной гаварылі: усё ёсць. Усіх пераможам. Любога агрэсара разаб'ём на яго ж зямлі. Варашылаў падлічваў шчыльнасць куль на кіламетр фронту, параўноўваў. У нас атрымлівалася за ўсе арміі больш. Яму апладзіравалі. Тым ганарыліся. У вучылішчах вывучалі тактыку наступлення, менш абароны. Адступаць ніхто не вучыў: у Чырвонай арміі адступленне не прадугледжвалася. Вінтоўка СВТ выдавалася за лепшую ў свеце. Аўтаматы забракавалі. На вайне за ўсё гэта расплаціліся. Тыя, хто быў не віноўны ні ў чым. Заплацілі крывёю.

— Я не прыліпла.

— Што?

— Я не прыліпла. Калі так — то і не трэба. Я не ліпучка…

На абрыве зашуршэў глей, Клімаў азірнуўся. Паша, узмахваючы ўскінутымі рукамі, хутка, не разбіраючы шляху, збягала ўніз. Ззаду, шырока разышоўшыся ў разрэзе, хуценька матляліся полы кароценькай яе шынелкі.

— Ну і бяжы! Падумаеш!

— Устаць! Наперад!

Усё, што было дасюль — усе перажыванні, сумненні, клопаты — усё адляцела, знікла, быццам адсечанае назаўжды, засталося ў беззваротным былым. Наступіла новая часіна, пара новага быцця на страшным і няпэўным рубяжы жыцця і смерці.

Клімаў ускочыў, зірнуў у адзін бок, у другі, улавіў позіркам, як здрыгануўся нерухомы да гэтага рэдкі ланцужок яго аўтаматчыкаў і ірвануўся ў ветраную прастору поля.

Некалькі крокаў ён бег, але потым адчуў, што апярэдзіў іншых, і прытрымаў крок. Бліжэйшыя ад яго байцы ўжо ўсталі і беглі, уставалі дальнія. Густаватай купкай высыпаў зводдаль узвод Грэчкі.

Вецер шкуматаў полы паўшубка, сцябаў па твары матузамі ад шапкі, але Клімаў не прыкмячаў таго — бег. Адна толькі думка кіравала цяпер усім — хутчэй! Хутчэй, пакуль не ўдарылі немцы, пакуль ціха, прабегчы б лішні хоць дзясятак метраў да гэтай вышыні, куды — ведаў ён — шлях вось-вось абарвецца мукай і потам. Кожная частачка ягонага цела сціскалася, напружылася і чакала гэтага гатовага вось-вось грымнуць удару.

— Шась, шась… шась, шась, — мялі струхлелы іржэўнік боты, валёнкі, гамашы з абмоткамі, каляныя англійскія бацінкі, тупацелі трыццаць шэсць пар ног. Клімаў ужо ўвесь да самых пят выбег на адкрытае, убачыў перакапаную траншэяй вышыню — усю, ад лесу да пакатага схілу ў вёску, згледзеў, як матлянуліся там у баку пляскатыя каскі, і ў той час вецер данёс слабы далёкі крык:

— Фойе…

Канец яго пакрыўся трэскатам дзясяткаў стваловў.

— Нічога, нічога, — казаў лейтэнант, не ведаючы каму — ні то сабе, ні то каму іншаму, хоць у громе і стукатні стрэлаў і сам не пачуў сваіх слоў. Кулі густа нізалі паветра, зыўкалі, вірашчэлі, на ўсе галасы скуголілі над зямлёй. Здавалася, нейкія нябачныя рукі тузалі за нябачныя даўжэзныя струны, туга напятыя ў паднябессі.

Шквал агню з вышыні адразу прыгнуў людзей да зямлі, нехта ўжо ўпаў. Клімаў адчуў, што патрэбен рывок, інакш рота заляжа. Падхоплены ўласнай рашучасцю, ён выскачыў наперад, ускінуў угору рукі — адну з пісталетам на вузенькім раменьчыку, а другой проста кулак і, азірнуўшыся назад да сваіх, закрычаў:

— Бягом! Бягом!!!

І, не аглядваючыся больш, што было сілы пабег.

[1962?]

ВЕРШЫ

БАРОЧНЫЯ ЖАДАННІ

Алена ІГНАЦЮК

Пластылінавыя людзі

Пластылінавых я прадчуваю людзей.
Так старанна іх лепіць якісь чарадзей?
Шлю ім свой недавер!!!… Бачу ярасны твар:
бы ажыў Рабесп'ер — за ідэю змагар…

Пластылінавы твар разагрэўся-спацеў…
І той дэспат-герой іншым быць захацеў.
Стаў збіральнікам мар — птушку мне прадае
ў пластылінавай клетцы… Яна ж не пяе?!

І мяняюцца формы… твару мяккі авал …
Хто рамантыкам быў, той цяпер маргінал?
Не вясковы пастух — не сталічны паэт …
пачынае свой рух ў пластылінавы свет.

Пластылінавы люд запаўняе двары.
Прадчуваю завеяў выццё…
Пластылінавы твар мне, вядзьмак,
не дары:
Не чужое — сваё пражываю жыццё.

Барочныя жаданні

Снег пачаў сваю дзіва-мелодыю,
пад нагамі марозна скрыпеў.
І якому даверыла злодзею
я найлепшых жаданняў напеў?

Снег дарыў зіхатлівыя пацеркі,
вёў мяне ў французсканскі касцёл.
Нас спынілі барочныя зацемкі.
Дзесь разбіўся скульптурны анёл.

Самазванец, ці злодзей зняволены…
Няўжо лордам сябе падае?
Снег імклівы, барочны, намолены…
Як жаданні мае — растае.

Не мадысткай-артысткай, прарочыцай…
Не з малюнкавых стансаў сышла…
Снегу-злодзею ведаць так хочацца,
што я ў стылі барочным знайшла.

Для мяне ты згубіўся…

Я на беразе гэтым…
На тым беразе — ты:
чую тонкія гукі віёлы.
Выйшлі з дзіўнай карэты
на пясок залаты
двое ў белых намітках…Анёлы?

І гудзела рака,
і той бераг звінеў,
і лілася віёльная песня…
А я чула запеў
(нават вецер знямеў) —
«…пацалунак не згублены…весні…».

Ці стаў фурманам ты:
зіхаціцца плюмаж…
і ліўрэя прапахла анісам…
А анёлы куды? На размораны пляж…
Твары іх — без выразных абрысаў.

Перламутравы дождж у прасторы павіс.
Бераг той ад мяне аддаліўся:
абязлюдзены пляж, і картэж, і аніс…
І на беразе гэтым — для мяне ты згубіўся!?

А купанне анёлаў у рэчцы…Дзіўно!?
Мыюць крыльцы, іх вочы — суніцы…
Калі спыніцца дождж,
то пасцелюць радно
на пясок з пахам рыжай карыцы…

Забыццё

Думкі ў вырай ляцяць,
каб вярнуцца вясною.
А са мною одно пачуццё…
У калядны мароз…за вадою святою
да касцёла іду — не дайду.
Забыццё.
Паўтараецца рух.
І прасторы малюнак.
Кожны дзень да касцёла
іду-не дайду:
сустракаецца гном,
які цягне ў завулак…
З ім мяняю, губляю хаду…

Возьме гном мае дзённыя дробязі,
мае сваркі з зімою — да слёз…
Як з высокаю нотаю ў голасе
літургію пачне пінскі ксёндз.

* * *

На люстэрку тонкай парай
малявана птушка-Дзіва.
З маім тварам? Мая мара?
Цела — нібы аблачына…
А прычоска — Гамаюнам,
песняй з сонечнага раю…
Я ў блакітным? Ці ў зялёным?
То з'яўляюся…Знікаю…
Тонкай пенай! Белай марай!
Слаўлю новы дзень вясновы.
На люстэрку піша парай
хтось няўлоўленыя словы.
Мо, анёл? З якога неба
мне даносіць, каб прыкрыцца —
ліст зялёны, лустку хлеба…
Сон Адама мне ўсё сніцца.

Ў тое чэрвеньскае лета

Птушкі ведаец: «Дзе я?
Дзе жыве мая надзея?
У дупле ваверкі рыжай,
каб сваё адчуць узвышша…»

Мне здалося: Грыбаедаў
у Паскевічаў абедаў…
Ў тое чэрвеньскае лета.
З ім кузіна — Лізавета.

Яна моўчкі разглядала
ў кольцах рукі генерала.
Ён з вайны прывёз навіны…
Посуд, ружжа і масліны.

Разліваецца вішнёўка.
І радзее дым кальяна.
І французская гаворка…
І скульптурная Дыяна…

Бляск саксонскага фарфору…
У блакітнай зале танцы.
Госці клічуць Тэрпсіхору…
А з партрэта граф Румянцаў —

пагляда на Лізавету
ў тое чэрвеньскае лета.

23 лютага Алена Аляксандраўна ІГНАЦЮК адсвяткавала «палову поўні» свайго веку.

Сакратарыят Саюза беларускіх пісьменнікаў і «Літаратурная Беларусь» зычаць ёй і надалей душэўнай акрыленасці і радасных жаданняў!

ТАБЕ І МНЕ

Анатоль ТРАФІМЧЫК

Ich sterbe

Дыпціх

I
Я не хачу памерці на світанку,
На ўсходзе дня, якому ружавець.
Хай rock-and-roll заркестрыць
заўтра медзь! —
Я не хачу памерці на світанку.

Хаця засмягнуць вусны, ледзь-наледзь
Не папрашу шампанскага я шклянку, —
Я не хачу памерці на світанку,
На ўсходзе дня, якому ружавець.

II
Прывітанне старым вераб'ям!
Захварэла душа на сухоты
І крычыць з падманутай самоты:
Прывітанне старым вераб'ям!

У сябе запытаўшыся, хто ты? —
Адказаць на пытанне няўцям.
Прывітанне старым вераб'ям!
Захварэла душа на сухоты.

* * *

Жизнь, по-моему,
это дарёный конь.
Д. Сэлинджер

Ад дзяцінства не плакаў наўзрыд,
Хоць хацелася вельмі, — паверце.
Уцячы безгалова ад смерці
Не памог ні mein Gott, ні Майн Рыд.
Ад дзяцінства мой светлы настрой
Пралятаў, як па глосах Рэмарка.
Не чытаючы нават Рэмарка,
Не пазычыш у фатуму мрой.

Ад дзяцінства у зубы каню
Заглядаць мяне прагне і прагне.
Растрывожылі Ніцшэ і Вагнер,
І паставіў да сценкі Камю.

І не плачацца болей наўзрыд.
Не бушуюць вербальныя смерчы.
Уцякліся пачуцці ад смерці:
Праз кірыліцу ды — у санскрыт.

* * *

Восень стаіць на дварэ —
Час незваротна бяжыць.
Нехта раней з нас памрэ,
Нехта павінен пажыць.

Некаму будзе лягчэй —
Хто ўжо дадому сышоў,
З левага ж боку плячэй
Не зарубіцуецца шоў.

Будзеш мяне ты чытаць
І не адолееш слёз,
Я ж прабяруся, як таць,
Гэтым радком у твой лёс.

Табе

Давай з табою жыць і плакаць,
Смяяцца потым да істэрык...
Украўшы лёгкасць у Кундэры,
Давай з табою жыць і плакаць.

Калі захочацца нам веры,
Нас паглыне пасцелі мякаць.
Давай з табою жыць і плакаць,
Смяяцца потым да істэрык...

* * *

Как Вы милы!..
А. С. Пушкин

Нам лепей застацца на Вы
і думкі выказваць намёкам,
каб змесціва галавы
і сэрца нябачным для вока
было і спакойным для нерваў. Лепей застацца на Вы,
прычым захаваць нежывы
тон гутарак нашых, і вершыкаў не пісаць і тым больш
цябе не знаёміць з такімі,
што выклікаць могуць боль,
якога ўжо сэрца не прыме
і выштурхне ў месцы, дзе швы
пасля накладуць на руцэ.
Супынім жа гэты працэс,
нам лепей застацца на Вы.
Саткуць паасобку ставы
сувоі жыццёвых абзацаў...
Ці лепей застацца на Вы?
То лепей зусім не застацца.

Хто прыдумаў назву цыгарэт

Мой дзед
прыдумаў назву цыгарэт,
з рыдлёўкай стоячы сярод
балот
Усходне-Еўрапейскае раўніны.
І не ад песень салаўіных —
пад здзекі,
пабоі
і кпіны.
Злучалі рэкі,
валілі хвоі
і брудам абрасталі,
каналі
на тым канале.
Таварыш Сталін
і пяцігодкі…
Дыягназ быў кароткі.
А курс лячэння наадварот:
за проста так «дзясятка».
Стагнаў народ
каторы год:
ішла татальная пасадка,
каб думаў,
думаў,
думаў дзед,
і мой,
і твой,
і нейчы,
над назвай цыгарэт —
ажно балелі плечы.

Гады прайшлі,
а на зямлі
ўжо новыя галовы
рыхтуюць новы
гатунак цыгарэт,
але памёр мой дзед,
і назву прыдумляць (ці не!)
табе і мне.

РОЗГАЛАС

СЛОВА ПРА «СЛОВА»

Уладзімір КРУКОЎСКІ

Маецца на ўвазе «Слова аб палку Ігаравым Ігара сына Святаслаўлева ўнука Алегава». Такая поўная назва гэтага, бадай што, самага знакамітага літаратурнага помніка ўсходнеславянскай літаратуры.

Сёлета сумны юбілей «Слова». 200 гадоў таму ў маскоўскім пажары 1812 года згарэў арыгінал гэтага твора. Знойдзены ён быў графам А.Мусіным-Пушкіным, вядомым на той час калекцыянерам-бібліяфілам. Дарэчы, паведаміў Еўропе аб гэтай знаходцы ў 1797 годзе нейкі гамбургскі часопіс. І тут, бачыце, немцы першыя.

Засталіся пасля пажару дзве копіі (спісы), адна ў Мусіна-Пушкіна, іншая — зробленая ў свой час для расійскай імператрыцы Кацярыны Другой. У 1800-м годзе граф апублікаваў свой варыянт, і з тае пары, ужо больш за дзвесце гадоў, ідзе бесперапынная творчая праца з гэтым тэкстам. Артыкулы, кнігі, сотні перакладаў і тлумачэнняў, нават цэлая энцыклапедыя «Слова» — кніжную шафу можна сабраць. І гэта нягледзячы на тое (а, можа, і дзякуючы таму), што сапраўднасць тэксту ўсё яшчэ выклікае сумнеў у даследчыкаў, тэкстолагаў, лінгвістаў. Каму яго толькі не прыпісвалі: і гісторыку Карамзіну, і самому Мусіну-Пушкіну, і ягонаму сябру Бантыш-Каменскаму, і нават чэху Даброўскаму. Савецкі навуковец А. Зімін цэлую кнігу напісаў на гэтую тэму і нават вылічыў сапраўднага аўтара: архімандрыта Спаса-Яраслаўскага манастыра Іаіля Быкоўскага. Утварылася цэлая школа скептыкаў, не толькі расійскіх, але і еўрапейскіх (немцы, французы).

А тэкст жыве і працягвае карміць (інтэлектуальна, зразумела) цэлы легіён гісторыкаў і геаграфаў, лінгвістаў-этымолагаў, паэтаў і фалькларыстаў. Адны шукаюць месца напісання тэксту, іншыя ўдакладняюць час напісання ці храналогію падзеяў, хтосьці спрабуе вызначыць этнічную прыналежнасць аўтара. Гадоў гэтак 35 назад аўтар кнігі «Аз і Я» Алжас Сулейменаў вышукаў у тэксце «Слова» шэраг цюркізмаў і прапанаваў аўтара — абрусеелага полаўца ці наадварот — цюркізаванага славяніна. Што ж, кожнаму сваё. Найбольш працы кожнаму навукоўцу ці нават чытачу задаюць гэтак званыя «цёмныя» месцы ў тэксце «Слова», малазразумелыя ці наогул невытлумачальныя выразы.

З адным з такіх «цёмных» месцаў звязаныя мае ўспаміны са школьных гадоў. Было гэта ў сярэдзіне мінулага стагоддзя, а дакладней — у 1953-м годзе, у 9-м класе Ружанскай сярэдняй школы, што на Берасцейшчыне. На ўроках рускай літаратуры настаўніца ўсім загадала вывучыць на памяць 20-25 радкоў са старажытнага тэксту «Слова». Кожны мог выбраць кавалак, які хацеў. Мне дык спадабаўся пачатак, «не лепо ли ны бяшеть братие» і г.д. Але кожны раз, даходзячы да словаў «растекашется мыслию по древу», я спыняўся — узнікаў маляўнічы вобраз баянавых мазгоў, размазаных, расцёкшыхся па галінках дрэва. «Серым влком по земли, шизым орлом под облакы» — зразумела. А вось расцёкшыхся мыслі (думкі) ну ніяк не стасуюцца. Інтуіцыя падказвала, што да гэтай звярынай парачкі мусіць быць нехта трэці. Як у фальклоры: тры браты, тры дарогі, тры галавы і г.д. Але інтуіцыяй усё і абмяжоўвалася.

Ішоў час, ішлі гады, надышоў 1990-ы год. У Вярхоўным Савеце БССР створаная фракцыя БНФ «Адраджэнне», Беларусь восьвось стане незалежнай дзяржавай. Зянон Пазняк прапануе мне распрацаваць канцэпцыю першай эмісіі беларускіх грошай (асігнацыяў), ведаючы маю неблагую абазнанасць у геральдыцы, эмблематыцы, сфрагістыцы. Дарučэнне выкананае, вызначаныя наміналы, назвы, памеры і нават малюнкі, і Зянон з папкай-канцэпцыяй, з абгрунтаваннямі і эскізамі ходзіць па калідорах колішняй кебічаўскай улады. Потым гэтыя матэрыялы асядуць недзе ў нейкім сейфе, а замест гістарычных асобаў, гістарычных помнікаў, гістарычных мясцінаў у нашых партманэ і кішэнях неўзабаве з'явіцца звярынец з грызунамі, драпежнікамі і парачкай травоедных.

Кажаце, пры чым тут «Слова»? А вось пры чым. Працуючы над вышэйзгаданай канцэпцыяй, прачытаў, прагартаў, прагледзеў процьму матэрыялаў па тэму грашовых сістэмаў. Дабраўся да таварных грошай нашых продкаў, яшчэ ў даманетны перыяд. А грашыма ў старажытных славянаў служылі шкуркі дробных звяркоў: вавёрак, ласак, гарнастаяў, куніц. Вавёрка — яна ж веверыца, белка, векша — была самай дробнай грашовай адзінкай. Чытаючы пра «веверыцу» — натыкаюся ў Даля на назву «мысь». Так называлі гэтага звярка на Пскоўшчыне. Далей — болей. Трубачоў дадае яшчэ адно імя: «мыслія».

І тут у маёй памяці ўсплывае школьнае ўражанне ад «цёмнага» месца «Слова». Падказкі пасыпаліся адна за адной. Успомніўся сюжэт са скандынаўскай міфалогіі. Вавёрка з забаўным іменем «Рататокс» бегае па сусветным дрэве, якое сімвалізуе трыадзінства нябеснага, зямнога і падземнага і служыць пасярэднікам паміж арлом (неба) і змяёй (зямля).

Ізноў спытаецеся: пры чым тут скандынавы? А варагі! Яны ж не адзін год пасвіліся на нашых землях і прынеслі з сабой, напэўна, не толькі добрую зброю. Ёсць нават меркаванне, што першую царкву ў нас збудаваў, яшчэ да хрышчэння Русі, нейкі

СЛОВО
О ПЛЪКУ ИГОРЕВѢ,
ИГОРЯ СЫНА СВЯТЪСЛАВЛЯ,
ВНУКА ОЛЬГОВА.

7

вараг Торвальд. Другая падказка — з беларускай мовы. Дзеяслоў «уцякаць», хутка бегчы. Значыць, не «растекашется» Баянава вавёрка па дрэве, а разбягаецца. А тут яшчэ суседзі, палякі падкідваюць аргумент. Паляўнічы па-польску — «мыслівы». І не таму, што польскія паляўнічыя — самыя разумнікі. Мыслівы палявалі на мыслю-вавёрку. Бо здабычай былі чыстыя, натуральныя грашовыя адзінкі. А ўявіце сабе, якім майстэрствам трэба было валодаць, каб патрапіць у маленькага, спрытнага, імклівага звярка паміж лісцяў, галінак і сучкоў. Ды яшчэ і шкурку не папсаваць. Мыслівы былі асамі ў сваёй справе, снайперамі бронзавага і жалезнага вякоў, таму і захавалася іхнае імя праз тысячагоддзі.

Але і гэта яшчэ не ўсё. Падказка з мінскай тапанімікі. Была калісь у сталіцы вуліца Дабрамысленская (захаваўся, праўда, толькі завулак з такой назвай). І вяла гэтая вуліца ў паўднёва-заходнім напрамку, дзе да Менска падступала вялікае лясное ўрочышча, парослае дубамі, хвоямі, елкамі ды ляшчынай. А гэта значыць — жалуды, шышкі, арэхі. Ёсць дзе вавёрачкам (мысліям) хавацца, гадаваць дзетак, хапае ежы. Таму і называлася гэтая мясціна «Добрыя мыслі». Слова ж «добры» азначае не толькі «ласкавы» ці «якасны». Гэта ж яшчэ і багаты, і дужы, і вялікі («добры кавалак»), і шматлікі («добрая сотня»). Так што «Добрыя мыслі» — гэта шматлікія і якасныя вавёрчыны шкуркі.

І што мы маем у астатку? У астатку — творчы метад Баяна-літаратара, як яго разумее таямнічы аўтар або геніяльны містыфікатар «Слова аб палку Ігаравым...». Баян, прыступаючы да новага твору («аще кому хотяше песнь творити»), узіраўся ў праблему, падзею, асобу з вышыні арлінага палёту, ствараючы агульную карціну чарговай «песні». Старанна вывучаў усе нюансы, дэталі, факты, як вавёрка, што лётае па сучках і галінках дрэва, абнюхваючы, абмацваючы, каштуючы ўсё на зубок. Як шэры воўк, ішоў па следу, кіруючыся зрокам, слыхам, нюхам і, безумоўна, інтуіцыяй.

Зусім як сучасны пісьменнік. Асабліва гістарычнага жанру.

ПАМФЛЕТ

ДЗВЕ МАРЫ ПРА АДНО

Віталь ВОРАНАЎ

Распавяду пра двух пісьменнікаў з адной невялікай краіны, недзе не ў цэнтры Еўропы. Іх аб'ядноўвала не толькі краіна, але таксама захапленне ўзнагародай Нобеля.

Так атрымалася, што яшчэ ніводзін пісьменнік, які паходзіў адтуль, ніколі не быў узнагароджаны славутай літаратурнай узнагародай. Факт гэты не дазваляў нацыянальнай літаратуры «заняць свой пачэсны пасад між народамі», як напісаў калісьці класік. Адзін з двух пісьменнікаў, добра ўсведамляючы сваю місію і адказнасць, пачаў рабіць усё магчымае, каб Нобеля ўрэшце ды атрымаць. Спярша ён разнаеміўся і паддабрыў усіх магчымых патэнцыйных перакладчыкаў, якія пераклалі з ягонай мовы, пазней разаслаў свае кніжкі ва ўсе паважныя ўстановы Скандынавіі, а таксама Рыму, Парыжу, Лондану і Берліну, пасля паспрабаваў увайсці ў камітыву з уплывовымі прафесарамі літаратуры ў Кембрыджы, Оксфардзе, Сарбоне, і, вядома, у Стакгольме. Урэшце праз іх ён паспрабаваў, трэба прызнаць, не без пэўнага поспеху, выйсці на некаторых сябраў таемнага журы і нават на саму каралеўскую сям'ю. Паўсюль, дзе яму даводзілася быць, ён апавядаў пра пякучасць праблемы недаацэненасці вялікай літаратуры ягонага народа, пра яго шматпакутную гісторыю і тулачы кон. Каб не быць галаслоўным, пры першай магчымай нагодзе ён нават сам прыняў на сябе функцыю выгнанніка і з'ехаў з краіны, гучна запратэставаўшы супраць нежадання ўладаў падпісаць міжнародную дамову па ахове канадскай казаркі. Больш за гэта, пісьменнік вывучыў жыццяпісы ўсіх лаўрэатаў узнагароды, сам пераклаў ці паспрыяў у перакладзе амаль паловы літаратурных наблістаў на яго родную мову, напісаў нават паэму пра тое, як у 1914 годзе ўзнагарода была фактычна ўжо аддадзеная ягонаму суайчынніку, аўтару незабыўнага радка «заняць свой пачэсны пасад між народамі», але ўбачыўшы, як разгараецца самая жахлівая за ўсе вякі гісторыі вайна, вырашылі ўпершыню ўстрымацца ад яе ўручэння. Паэма заканчвалася метафарамі пра несправядлівасць і нешанцаванне, якія былі, вядома, алегорыямі на магчымасць і патрэбу выпраўлення мінулага ў сучаснасці.

Другі ж пісьменнік з той самай краіны выбраў абсалютна процілеглую тактыку. Ён застаўся ў краіне і з усіх сілаў сваёй творчай энергіі пачаў крытыкаваць ідэю ўручэння Нобелеўскай узнагароды. На пачатак ён дакладна праштудыяваў біяграфію заснавальніка ўзнагароды Альфрэда Нобеля — з мэтай выстаўлення яго навуковай дзейнасці ў як мага найгоршым святле. У эсэ пад назвай «Нобель-Шнобель» пісьменнік засяроджваў увагу на амаральнасці вынаходніцтва дынаміту, найбольш смерцяноснага рэчыва ўсіх часоў. Раскрытыкаваўшы фундатара прэміі, пісьменнік узяўся за вербальную вайну з каралеўскай дынастыяй, выстаўляючы яе як апошніх прайдзісветаў і непераўзыдзеных авантурнікаў. Затым ён пераявеў увагу чытацкай публікі на палітызаванасць пастановаў, якія выносіліся камітэтам, з дакладным пералікам усіх такіх выпадкаў і з не менш дакладным прыблізненнем гістарычнага і палітычнага кантэкстаў. У канцы ён напісаў уяўную прамову для інаўгурацыі ўручэння ўзнагароды яму самому, якая пачыналася пералікам лаўрэатаў, што адмовіліся ад прыняцця ўзнагароды, і працягвалася асуджэннем неадэкватнасці памкнення парумілённага народа ўплываць на літаратурныя густы ва ўсім свеце.

Хтосьці мог бы падумаць, што другі пісьменнік не хацеў атрымаць узнагароду Нобеля. Дзе там! Яны, два творцы, адрозніваліся амаль ва ўсім, апрача аднаго. Ніводзін з іх ніколі не пакінуў мары пра яе атрыманне.

Вось такая гісторыя двух пісьменнікаў з адной невялікай краіны недзе не ў цэнтры Еўропы. А якой будзе гісторыя трэцяга і чацвёртага пісьменнікаў з той самай невялікай краіны, пакуль яшчэ не ведаюць ні чытацкая аўдыторыя, ні Нобелеўскі камітэт, ні самі пісьменнікі.

ПАЭЗІЯ

СНЕЖНАЯ АЗБУКА ЧАРНАГОРЫІ

Аднаго з выбітных сучасных паэтаў Чарнагорыі Андрыя Радулавіча ведаюць далёка за ягонымі роднымі гарамі: паэтычныя творы Андрыя перакладзеныя на два дзясяткі еўрапейскіх моў, сярод якіх італьянская, румынская, расійская, украінская, грэцкая, польская, іспанская, англійская, французская… Чарга — беларускай. У вершаваную нізку, прапанаваную ўвазе чытачоў «Літаратурнай Беларусі», увайшлі пераклады з кнігі «Снежная азбука», якая ўбачыла свет у 2007 годзе.

Андрыя Радулавіч нарадзіўся ў 1970 годзе ў Падгорыцы, жыве у Падгорыцы і працуе ў Падгорыцы рэдактарам у часопісах «Літаратурныя нататкі» і «Squaire». Аўтар дзесяці паэтычных кніг на розных мовах, лаўрэат прэстыжных еўрапейскіх літаратурных узнагарод. Цягам многіх гадоў актыўна і плённа займаецца пашырэннем культурных сувязей паміж славянскімі народамі.

Андрыя РАДУЛАВІЧ

Фурман

У трох войнах вазіў ён
на бамбукавым вазку
вядомых і невядомых
на той свет
калісьці ў саломе
канюшыне
пшаніцы
калісьці праз чорную варту
праскокваў глыбака зямлю
капаў драбіначкі гузікаў
зубоў і ўспамінаў

Аднойчы заснуў ён ціха
і перапёлчыны яйкі
сціскаў і тытунь герцагоўскі
і косы і бровы быццам цыкорыю
злізаў яму родны конь

Зараз палююць
больш лоўка і бойка
ён шкрабе блажэнную смерць
як варанога каня пад слівовіцу

Толькі ягоны галасісты певень
у сіняй кароне з хаціны
яшчэ аклікае некага

Вядзьмарка

Да прыкладу гэтая вось трохзубая бабця
наіўным раздае чырвоныя яблыкі
ранеты ды іншую садавіну
не пераносіць часныку
гайсае на сернай мятле і ездзіць без
фараў ноччу
але калі хочаш
дык і вядзьмаркі не такія як некалі былі
змяніліся
то мужчына то жанчына —
нешта двуполае
з напружаным тварам барбі
у якой грошай як бруду
да ўсіх роляў гатовая
занядбаны млыны замяніла
катэджамі хілтан гатэлямі
гарадамі аэрапортамі
гасцюе ў папулярных радыёперадачах
абвяшчае
вінаваціць
адбірае
судзіцца
рэкламуе
модныя подыумы топча
экспарт імпарт кантралюе
вырабляе цукеркі бомбы
усе гульні гуляе на шчасце сястра
новую веру прадстаўляе
газ для пацукоў і людзей
элегантная з брыльянтавым
гадзіннікам на руцэ пад шыяй
прадказвае
заклінае
прычэсвае
калекцыянер
рэдактар і прэс-сакратар
злая і мілая
вытанчана катуе
Мятлушка

Па выходных чысціць калі-нікалі
наш дом
Перад дажджом ператвараецца ў жабу
Тады малако прагаркае і дзеці яго
не п'юць

Парасон

Радавану Байовічу

То не парасон з якога
паэт тапельных душ
зняў пярсцёнак і заручыўся са сваёй
дарогай
той блакітны з самотнай усмешкай
на канцы
пад якім Маякоўскі
спакушаў на Чырвонай плошчы
І гэта не парасон з тысячы
і адной ночы
з вялікага расійскага цырку
і тым больш не з фільмаў галівудскіх
а найменей за ўсё парасон
каралевы ангельскай і прынца Уэльскага
Размова не пра парасон
пад якім знішчалі гарады
гучалі важныя размовы тасты
і адпяванні
выносілі прысуды ды ўступалі ў шлюбы
бласлаўлялі люд на плошчы
Святога Пятра
сеялі попел індыйскіх мудрацоў
выгульвалі сабак кітайскага цара
альбо запачаткоўвалі асновы
для дома ўсіх народаў

З усіх славутых
гэта звычайны сваяк далёкі
на сметніцы з якога
нейкія новыя людзі
майструюць клетку
для птушкі
якая нам будзе спяваць
па важных датах

Боты

Боты мае блукалі кудысьці набраўшыся
слімакоў водарасцей дохлых мурашоў
марской травы і нейкай дзіўнай цішыні

Правы бот замяніў мне падушку
Ці глыбокія мае сны
І ўсё тое ж самае
Гартаюць падэшвы раны
Шырыцца кола
Боты з сапраўднай скуры
боты з чалавечага твару

Дзяцінства

Нейкая нябачная сіла
грызе мяне пакрысе

І я болей не я

Дзіўная гэтая чара
карона абгрызеная

А я цудоўна ведаю
адвеку сам ведаў
што паэзія самая галоўная
на свеце

Як дзяцінства

Залатакоска і кот

Выдавала маці дачку
год га годам
залатакоску раскошную

Мяняліся жаніхі
мужы багатыя князі паэты
чарнявыя і рыжыя са шпорамі
на роварах трохколых ды на конях

Урэшце рэшт калека лялечнік прыйшоў
і то быў апошні цягнік

Цяпер па добрай старой завядзёнцы
плятуць кошыкі
з лазы і мараў
і лаюцца зразумела
адзін з адным

Пра ўсё распавёў мне іхні
важны санлівы кот

Нічога новага

Я жыву гэтым жыццём па памяці
дождж ідзе нічога новага
а кожная кропля
сусвет сам у сабе
Адна стрымгалоў уніз па ручцы
майго чорнага парасона
і цудоўна бачу як ты
усміхаешся смарагдава
і падтрымліваеш сякое-такое святло
пакуль насупраць
пад голымі платанамі
дзяўчо прызнаецца мне ў каханні
з носам Пінокіо
і чым далей гульня гэтая
тым больш несапраўдная
і ейны нос усё большы і большы
дакладна як у Карла Калодзія
І калі б тэмпература была ніжэйшая
была б то снежная гульня

Але што з таго

Ліст да Чэслава Мілаша

Эх мой Чаславе
як цябе перапісваюць
у маім краі
як не маюць проста свайго
адбітку душы на паперы
Ужо знаёмыя акторы
драматычны гуртом
пісьменнікаў арыгіналаў
шумяць у перакананні
што стварылі нешта новае
а дзіўна тое
што твая выкшталцоная паэзія
набывае пафасу зусім
як мае мёртвыя продкі
ссохлы арэшнік
які мне пакінулі
суды і дакументы
ад якіх баліць галава

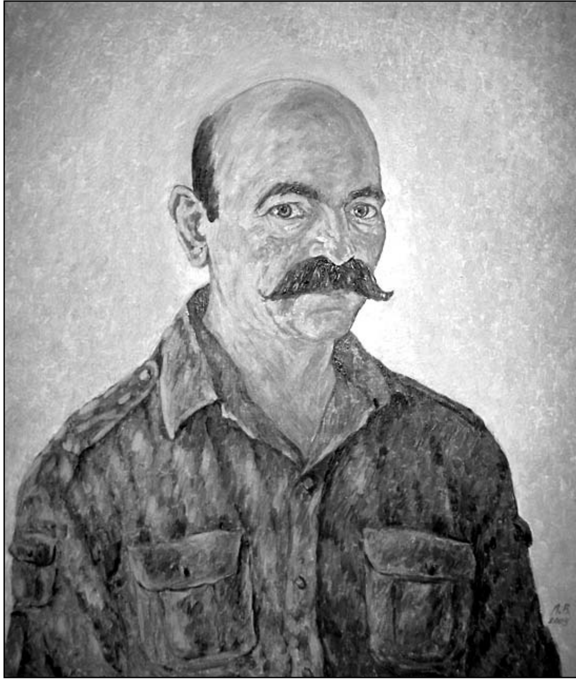
Пераклад з чарнагорскай Сержука СЫСА

ПАРТРЭТ

ПАЛЁТ НАД ЖЫТАМ

ПРА КАРЦІНЫ ЛЯВОНА ВАЛАСЮКА

Лявон Валасюк. Аўтапартрэт.

Партрэт Ярыны Дашынай

Валянціна ОСІПАВА

Выдатны англійскі пісьменнік Джон Фаўлз з горыччу папярэджвае чалавецтва, што знікаюць не толькі рэдкія віды жывёл, але і рэдкасныя разнавіднасці пачуццяў.

І сапраўды, сацыяльныя ўзрушэнні паднялі столькі мулі са дна падсвядомасці, што ў душы нашага грамадства ўсё менш застаецца месца крытэрыям дабрыні. З нашага абіходу паціху знікаюць такія словы, як дабрачыннасць, ахвярнасць, бескарыснасць, самаадданасць. Наогул, дабрыню чамусьці пачалі амаль што таптаць нагамі, параўноўваючы з кволасцю, а то і з дурнотаю. Прызнайцеся шчыра: калі раптам зойдзе гаворка пра альтруізм у кантэксце сучаснасці, разумны сэнс, падахвочаны кагортай псіхолагаў і звіхнутай рэчаіснасцю, у першую чаргу з уніклівасцю анатама пачне адшукваць хоць які-небудзь занядбалы карысны намер у дабразычлівым учынку, а калі ж не патрапіць знайсці пацверджання сваёй падазронасці, пагардліва пакруціць віртуальным пальцам каля віртуальнай скроні.

У час, калі на грамадскай ніве культываваныя раней высокія ідэалы ў такім заняпадзе і з кожным годам на прасторах ідэалогіі ўсё больш прыбыльна пачувае сябе нахабнае пустазелле, у час, калі інстытуты духоўнасці таксама раз'ядае карозія меркантыльнасці, распавядаць пра нейкі там альтруізм нават рызыкоўна.

І ўсё ж такі, дзякуй Богу, не звяліся з нашай зямлі людзі, якія не ўсе свае ўчынкі падпарадкоўваюць уласнай карыслівасці і грашоваму абагачэнню. Лявон Валасюк, берасцейскі мастак і літаратар, нягледзячы на сціпласць ганарараў і брак вольнага часу, робіць паціху добрую справу: увасабляе ў фарбах сваіх калег з берасцейскай творчай сябрыны («Берасцейскага вогнішча»).

У своеасаблівай літаратурнай галерэі — партрэты Алеся Каско і Аляксея Філатава, Ніны Мацяш і Ярыны Дашынай, Алеся Паплаўскага і Сяргея Амельчука, Міколы Папекі ды іншых паэтаў.

Не бяруся рабіць падрабязны аналіз твораў. Гэта, у рэшце рэшт, справа прафесіяналаў. Мяне ж, найроўні з маральным аспектам, найперш цікавіць палітра ўражанняў. На мой погляд, мастак не ставіць перад сабой мэты расшарквацца перад другаснасцю вонкавага вобліку, а спрабуе як мага больш пранікнуць у складанае ўнутранае асяроддзе творцаў тонкай паэтычнай субстанцыі. Інакш для чаго яму ва ўласным партрэце паказваць не росквіт жыццёвых сіл, а чалавечую ролю адольвання перыпетый жыцця? Нават Папека, які, як вядома, і ў ясны сонечны дзень будзе з жарам сцвярджаць, што за вокнамі навальніца, пагодзіцца: матэрыялізаваная мастаком Міколава харызма на яговым партрэце яскрава б'е праз усе сітавіны сціплай постаці і начыста забівае прышпілены да паэта каларытны пружанскі пейзаж. Мала, мала папекінаўскім амбіцыям лагоднасці рапсавага квітнення! На заднім плане яўна не хапае старажытнага Рыма, ахопленага полымем ці, на крайні выпадак, прэзідэнцкай «круцёлкі»...

І на партрэце Ярыны Дашынай бачыш не прывабную маладую жанчыну ў шчаслівай пары мацярынства, а не па гадах творчую сталасць, якая ўладарна наклала адбітак на вобраз таленавітай паэткі.

Асобна хочацца затрымацца каля супярэчлівага партрэта Ніны Мацяш. Скажу шчыра: першае ўражанне ад карціны было ўражаннем абывацеля. У галаве разгублена замітусіліся думкі: ці гэта няўдача, ці такая задумка мастака? Вядома, кожны майстра мае права на свой стыль. Як не згадаць знакамітага Мадыльяні, які, як вядома, нягледзячы на нястачу сродкаў да існавання, не згаджаўся змяняць сваю творчую манеру і сурова абыходзіўся з вонкавым падабенствам, каб яно не было заслонаю эманацыям душы. Але ў дадзеным выпадку я беспаспяхова шукала ў рысах твару, у позірку, у застылай постаці Ніны Язэпаўны той рэдкай сардэчнасці, якая здзіўляла кожнага, хто меў шчасце быць знаёмым з вялікай паэткай, якая зрабіла адчувальны ўклад не толькі ў беларускую, але і ў сусветную літаратуру. І гэтая адсутнасць аўры цяпла «збіла з ног» маё ўражанне ад партрэта.

Зусім па-іншаму ён глянуўся мне ў Белаазёрскай гарадской бібліятэцы, якая з нядаўняга часу носіць імя знакамітай зямлячкі, дзе праходзілі чарговыя паэтычныя чытанні «Бабіна лета з Нінай Мацяш». Перш-наперш кінулася ў вочы незвычайная (амаль суровая) засяроджанасць, якая дарэшты адмятае ўсё навокал: і ласкавы пагляд летняга рання за вакном, і святочны палёт ластавак, і кветкавае харaство, якое з такой любоўю Ніна ўвасабляла не толькі ў паэтычных, а і ў сваіх пёркаграфічных шэдэўрах. У напружаным абліччы, паводле трапнай заўвагі Алеся Разанава, адчуваецца нешта егіпецкае, я сказала б, нават нешта сакральнае. Як мне здаецца, толькі ў такім медытатыўным стане і можна ажыццявіць палёт над жытам — палёт над мітуснёй, над прозай жыцця. Нездарма сціплая паэтка прасіла мастака, які браў дазвол на партрэт, не маляваць яе з крыламі. Хто ведае, ці не вадзіла рукой Лявона тая ж самая Муза, што надыктоўвала нашай берасцейскай зорцы зорныя радкі, каб побач з фотаздымкамі і творчым набыткам мы маглі бачыць праяву акрыляючай сілы духу вялікай мысляркі, усё жыццё якой з'явілася пацверджаннем яе выпакутаваных думак:

Інач усё, што можаш
перайначыць,
Вітай усё, над чым не ўладны ты.
Што ж да аддачы...
Не чакай аддачы.
Не тут яна. За рысай нематы.

Гэта, канечне, мой пагляд на творчасць Лявона Валасюка. Але і ў кожнага з вас ёсць магчымасць атрымаць уласнае ўражанне ад яго карцін. Прыязджайце на штовосеньскія мацяшынскія чытанні ў Белаазёрск! Там заўсёды рады гасцям. А мне хочацца пажадаць самабытнаму мастаку і літаратару і надалей творчага плёну і ад душы падзякаваць за добры пачын.

ТЭАТРАЛЬНАЕ

КВЕТКА ДЛЯ ПІНЫ БАЎШ

Сяргей КАЛЕНДА

Свабоднаму Тэатру прысвячаецца

Калі сам жывеш у свеце слоў, калі знаходзішся ў працэсе творчасці й галава перапаўняецца тэкстам, які так неабходна перакласці на паперу і зрабіць гэта тэрмінова, неадкладна, Свабодны Тэатр апынаецца каталізатарам, бясспрэчна…

Але як толькі бярэшся за паперу, ужо паспявае насунуцца новы тузін ідэй новых тэкстаў, і пачынаеш у думках расплывацца ў розныя тэкставыя бакі. Я даўно ўжо планую напісаць драму для тэатра аднаго акцёра, штосьці ўрбаністычнае, абсурднае, ганебнае… напісаць п'есу — задача спасцігальная й адначасова — не… чагосьці заўсёды не стае… гэта як з раманам, які можа ляжаць гадамі ў тэчцы, пісацца, перапісвацца й заставацца чымсьці далёкім, няспраўджаным… чаго не скажаш пра апавяданні альбо літаратурныя праекты… кажуць, кожны чалавек носіць у сабе гатовую кнігу, яе трэба толькі правільна разбіць на часткі й запісаць… але ў кожнага гэтая кніга розная: у кагосьці — як раман, у кагосьці — як нешта пост-, нехта носіць сваю кнігу ў выглядзе цытат з іншых твораў… дык вось у мяне, замест гатовай кнігі ў галаве існуе гатовая п'еса, але я яе чамусьці не магу выкласці на паперы… апавяданні — лёгка… праекты, нават раман, магчыма… але п'еса — гэта немагчыма… я наведваў шмат розных тэатраў, чытаў драматургію, знаёміўся з драматургамі, піў з акцёрамі… але ўсё дарма… пакуль я не пазнаёміўся са Свабодным Тэатрам… штосьці пачало варушыцца, спачатку ў целе, потым гэта перамясцілася ў галаву, магчыма, гэта першыя спробы нарадзіць п'есу… хто ведае, але пакуль толькі гэты тэатр выклікае нейкія варушэнні ў калятэатральнай прасторы, ён нібыта каталізатар, якога раней не ставала…

Колькі ўжо разоў усхваляўся Свабодны Тэатр, але кожны раз ён нікога не пакідае абыякавым… кожны раз словы апынаюцца ніжэй за пачуццё, якое атрымліваеш пасля спектакля… тыя адчуванні, што выносіш з хаткі на ўскраіне, у прыватным сектары Менска, дзе кожны, хто сядзіць побач з табой, не проста глядач, а блізкі табе чалавек, інтэлектуальны, ідэйны сваяк, і вы сядзіце разам, шчыльна, блізка, далучаныя да нейкага містычнага дзеяння, у нейкім творчым уздыме ўнутраных пластоў эмоцый, пачуццяў і думак і, пачынаючы з першабытных адчуванняў і заканчваючы духоўным канцэптам, усе вашыя такія адасобленыя малекулы злучаюцца ў агульным сакральным захапленні, якім, па сутнасці, нельга дзяліцца з мінакамі недзе на вуліцы…

Падчас і пасля прагляду п'есы гэтыя выпадковыя сустрэчы з вачыма суседзяў… калі адбылося пранікненне ў душу акцёра, які эмацыйна расхінуты перад табою — і нават існуе магчымасць бачыць, як б'ецца ягонае сэрца, як яно трымціць, прамаўляе ў адчаі штосьці вельмі істотнае… з'яўляецца адчуванне, што паветра вакол таксама распавядае разам з акторам, цытуе жыццё, раскрывае аповеды, становіца зразумелым: усё, што ты можаш адказаць на пытанне «як прайшоў спектакль», гэта прамаўчаць і захаваць у сабе тое, што набыў за тыя сакральныя паўтары гадзіны. І, пакідаючы тэатр, спыніўшыся пакурыць ля яго дзвярэй, ты будзеш глядзець у глыбокія вочы тых, хто гэтак жа, як і ты, перажыў катарсіс, памёр і адрадзіўся разам з драматургам, навучыўся мудрасці разам з харэографам, або проста спазнаў непараўнальны шакаладны прысмак далоняў акцёраў, што дакрануліся да цябе… ты будзеш глядзець на свет з іншага ракурсу…

Ты ўзбагацішся творчасцю, і нішто не будзе замінаць гэтаму, бо тэатр ёсць тое самае — тваё, чаго ты так доўга шукаў, блукаючы з тэкстамі ў галаве… ты будзеш перабіраць у памяці ўбачанае й пачутае і ўспамінаць менавіта тых актораў, за спінай якіх стаяў, калі яны плакалі, смяяліся й з'язджалі з глузду, — менавіта гэтае чараўніцтва, дзе ў сілу магутнага, блізкага кантакту з дзеяй, з працэсам гульні ты сам становішся акцёрам, і вашыя сэрцы б'юцца ва ўнісон… і разумееш, што, дакранаючыся да мастацтва, ты нават не заўважаеш, што мастацтва дакранаецца да цябе…

«Мне не цікава, як рухаюцца людзі, мне цікава, што імі рухае», — казала Піна Баўш…

Мной рухае непераадольнае жаданне пісаць, ствараць літаратуру, чытаць, вывучаць мастацтва й аўтарскае кіно, мною рухае непаўторны набыты досвед, які я выношу пасля прагляду п'есы, і спяшаюся дахаты, натхнёны ідэямі новых гісторый, натхнёны творчым працэсам, каб нешта ствараць… мною рухае ўпартасць, маё крытычнае стаўленне да сябе, мною рухае тое, як часта несправядліва ставіцца да мяне… мною рухае абыякавасць людзей… я ніколі не хачу стаць абыякавым… мною рухае любоў маёй сям'і… мною рухае жаданне быць кімсьці, а не чымсьці… мною рухае эга… мяне рухае маё «я»… мяне рухае Свабодны Тэатр… тэксты ў галаве, каханне й мэты… я рухаюся, я жыву, я існую…

ВОДГУК

ПАСАДА АЛЯКСЕЯ БЕЛАГА

АЛЯКСЕЙ ФІЛАТАЎ

Другі раз за некароткае сваё літаратурнае жыццё на такой самай «пасадзе», як у Аляксея Белага, пішу пра паэта з блізкіх Баранавіч, добра не ведаючы яго.

Даўно чуў, захапляўся вершамі, ды не судзіла сустракацца. А вось сутыкнуцца са шчырым светам ягонага крэўнага роду давялося цераз брата Канстанціна Ільіча. У ліпені 2000 года па-чалавечы зрабіў ён для мяне амаль лёсавызначальную паслугу. Пры больш блізкім знаёмстве з Аляксеем Ільічом яшчэ раз упэўніўся ў справядлівасці выслоўя: яблык ад яблыні далёка не падае. Дабрыня — дамінанта сямейнага духу Белых.

Крышку падаўну так пісалася пра таксама незнаёмага і таксама таленавітага паэта Івана Арабейку. Дык якую пасаду займае Аляксей? А такую, як і Арабейка. Іхняя пасада — паэт, пісьменнік, а вось прафесіі розныя. Аляксей — марак, Іван — шклодуў. Але

іх яднае адна, дарагая душы, справа, адзін занятак — тварыць! І сцвердзіў гэта Белы шчырым паэтычным радком, у якім вызначыў галоўную думку (ідэю) сваёй паэзіі: А мая душа не адбалела // Аб пакутным лёсе Беларусі // Бо працую Аляксеем Белым // І пасаду страціць не баюся.

Сам Бог ведае, што зрэдзь дарэчы чулую душу дзіцю свайму — ой як цяжка выбіцца таму ў творцу! Ведаюць гэта і кожны з тых, хто пакінуў пасля сябе няхай зярнятка, няхай каліўца, няхай расінку-пярлінку ў літаратуры, у мастацтве. Бо творчасць — гэта праца душы, асабліва плённая, калі ў душы гэтай з зачацця, з нараджэння да скону жыве ўсёмагутны Творца.

Свой арыгінальны па афармленні, «таненькі» зборнік паэзіі (малы, ды залаты) «Кветкі ў стагах» адкрывае былы «марскі воўк» з адчуваннем у душы Неба і прамаўляе ўзрушана і шчыра да кожнага з нас: У небе ўзышла Віфлеемава Зорка // І настала Хрыстова Раство! // І забыўшыся ўрэшце на спрэчкі і бітвы // З адчуваннем любові і віны // Людзі ў дзень гэты светлы ідуць да малітвы // І гудуць над Зямлёю Званы...

Як і належыць хрышчонаму чалавеку, успомніўшы папярэд адказнае справы Хрыста, Аляксей Белы вядзе чытача ў «свет цудоўны і бясконцы» і па «шырокай дарозе», і па «сцяжынцы да роднае хаты». Разам з паэтам трапляе ў гэтае буйства жыцця і чытач. Але разам з вясёлкай пяшчоты, замілавання ўрываецца ў сэрца... няўхільная, бясконцая туга, бо трапляем мы ў ...памерлую вёску, дзе жывы толькі конік у траве. І паўстаюць увачу вершы пра пакутны лёс Беларусі, манкурцтва яе павадыроў, духоўны, «жывы» Чарнобыль...

Здзіўляе паэтычная спеласць Аляксея Белага, ягоная зарыентаванасць у часе і прасторы. І роднае цёплае Палессе, і злёзнелая Поўнач, і пасляваенная басотнае дзяцінства, і сталая, ды ўсё ж з бунтарскаю закваскаю, сёння, шматтэмнасць, шматдумнасць, шматпачуццёвасць, гімны, оды Каханню, Айчыне, Мору, радкі пра паплечнікаў у слугаванні роднаму слову «куюцца, гартуюцца» не халодным чаляднікам, які авалодаў літаратурнымі пацярушнымі штампамі, а талентам з Данкавым сэрцам у грудзях.

Арыгінальныя, своеасаблівыя вершы пра паэзію і асабліва пра паэтаў. На могілках у Міхнавічах скончылася бадзяжная дарога Міколы Купрэева. Ляжыць наш геніяльны паэт побач з Аляксеевымі дзедам, бацькам, бабай і матуляй. І спее ўпэўненасць у душы, што «жалуды адскочаць» ад усіх пяці камянёў і прарастуць магутнымі дрэвамі ў новае жыццё...

Шмат чаго знойдзе беларус-патрыёт у цененькай памерамі ды густою зместам кніжцы Аляксея.

Скончыць падзяку цёзку свайму за карысную ягоную працу карцісь двума сказамі пра два вершы з «Кветак у стагах». Колькі аплявузгана, насмечана рознымі цынікамі, ханжамі пра братэрства, еднасць славян, якія, безумоўна, былі, ёсць і павінны быць насуперак хіжым «объединителям». І як магутна сказаў пра гэта беларускі паэт Аляксей Белы: Аркестр заціх, салют заціх // Адплакалі мужчыны // Ды будуць вечна помніць іх // Ойчызна і Айчына (верш «Загінуўшым пілотам»).

Праўду, шчымліва-пяшчотную, салодка-гаркаватую, выпакутаваную праўду чалавечых пачуццяў гаворыць Аляксей і для душы, і для розуму: «У маленькім Лагішыне будзе дыхаць бы, у Блока цішком ля акна жанчына духамі і туманамі. А за ёй назірае звераваты, у гадах, дальнабойшчык. Зоркі ляжаць на дне вясковага калодзежа. Горкне ў келіху віно. А прынц з прынцэсаю не сустрэнуцца. Сумленне перамагае заган, доля не даруе, можа, і бессмяроцця шчаснага імгнення, хоць абое бясконца жадалі зліцца ў адно» (верш «Снежань. Хутка перадсвяточныя дні»). Адчуй, узрадуйся, уздыхні, чытач...

Густая, не «для нежного ушка» (хоць яно і не аглухне) паэзія Аляксея Белага. Настоенае, адстоенае, тройчы перагнанае духоўнае пітво, моцнае, як «тры чаркі», што «так выдатна пайшлі ў касавіцу». Раю нашым літаратурным крытыкам ухапіць моцнага, свежага духу, адшукаць у творчасці правінцыйнага паэта красу і моц «дабром прасякнутае музы».

РЭЦЭНЗІЯ

АД А ДА Я

Таццяна БАРАДУЛЯ

У 2011 годзе ў выдавецтве «Кнігазбор» дэбютаваў з кнігай паэзіі «Душы маёй няскончаны палёт» Эдуард Дубянецкі.

Жанрава і тэматычна аўтар раздзяліў вершы на 5 раздзелаў:

I. «Туды, дзе мора сінім аметыстам...» Лірычныя роздумы, спробы філасофскага асэнсавання жыцця і вызначэння месца Чалавека ў Свеце. Маналог лірычнага героя звернуты найперш да сваёй душы, а праз яе — да праніклівага чытача, як да свайго «alter ego». Вершы кранаюць шчырасцю, юначай узнёслацю, рамантычнасцю, верай у светлае (найбольш выразныя, на маю думку, наступныя: «Зорка лёсу», «Дрэвы», «Зліццё», «Заходзь...», «Кропка», «Басаногі дождж», «Мора радасці», «Маўклівы сум», «Не сляць...», «Прыгонны артыст», «Таўро зайздрасці», «Суполка адзінотнікаў самотных», «Душа мая — неба сяброўка»). Тут ёсць нечаканыя трапныя вобразы і назіранні за жыццём, паэтычныя вынаходкі і ўдалыя эксперыменты:

Дрэвы

Быць можа, дрэвы —
гэта спрадвечныя
Сувязныя
Паміж шматфарбным
і шматгучным
Надземным, нашым светам
І царствам маўклівым
падземным...

Трэба адзначыць, што ў некаторых вершах сустракаюцца і стылістычныя памылкі альбо недакладнасці. Напрыклад, у вершы «Вечная спадарожніца»:

...Заўжды
Са мной ты —
Спадарожніца мая,
Якая
Не адыходзіць ад мяне...

У вершы, які даў назву ўсяму раздзелу, чытаем: «...дзе карал блішчыць ў вадзе, бы сонца...». Але ж карал у прыродным выглядзе (калі ён у вадзе і не згублены якой-небудзь ныральніцай у ювелірным вырабе) зусім не блішчыць, тым больш не блішчыць, як сонца.

А верш пад назвай «Раз'юшаны вандал» нагадаў мне дзіцячую страшылку кшталту «чорнай-чорнай ноччу ў чорным-чорным пакоі...» (нягледзячы на тое, што вобраз у ім вымалёўваецца арыгінальны):

...Прайшоўшы па залах
Майго дома,
Раз'юшаны вецер
Скінуў плашч
Чорны свой...
І тут мне
Падалося
Што то быў не вецер,
А той,
Бачаны мной
Ў страшным сне,
Нашай жарсці
Шалёна-няструмнай
Ненасытны, пражэрлівы... воўк.

II. «Ужо блізка цунамі кахання». Як вынікае з назвы, у гэтым раздзеле прадстаўлена любоўная лірыка. Лірычнаму герою ўласцівыя шчырасць, неабароненасць (і нежаданне абараніцца), тонкасць адчування, вастрыня (а дзе-нідзе і напал) пачуцця, а таксама чысціня і святло душы. Адчуваецца сапраўды перажытае, няма надуманасці, жадання неяк упрыгожыць сябе. А тое, што ідзе з душы, трапна, па-мастацку ўвасабляецца ў формы. Канешне, нічога новага аўтар тут не сказаў (як і многія сучасныя майстры слова ў гэткай тэматыцы), але для любоўнай лірыкі больш, чым для якой іншай, характэрна выслоўе: не істотна што, а істотна як.

...О, як мне хочацца!
Ў нябёснай прасторы
Пагушкацца разам з табой
На касмічных арэлях,
Прымацаваных
да бліжэйшых зор...

Кранаюць таксама вершы «Напаўненне», «Кругазварот пачуццяў», «Калі б...», «Імклівая», «Было свята...», «Каханне», «Пад восеньскім небам», «Так і не», «Тваё каменнае маўчанне», «Раманс аб страчаным каханні», «Твой позірк», «Таямніца дзявочай душы», «Узыходжанне», «Цень», «Цунамі кахання». Аўтар не толькі ўвасабляе ў словы сваё пачуццё, але і спрабуе пафіласофскі, а часам і зноткамі самаіроніі яго асэнсаваць.

У некаторых вершах сустракаюцца сэнсавыя недакладнасці. Напрыклад: «Цяпер твой вобраз бачу толькі ў сне // Бяссоннымі і доўгімі начамі...». У сне ў бяссонную ноч? Тады якая ж яна «бяссонная»?

У вершы «Каханне, забітае цемрай» слова «цемра» сустракаецца 8 разоў, а слова «каханне» — 3 разы (колькасць радкоў — 9). То і зразумела, чаму ў выніку каханне атрымалася забітым цемрай — з-за колькаснай перавагі апошняй...

III. «Не чутны спеў Арфея на зямлі...« — філасофская і грамадзянская лірыка, у якой праз боль і душэўныя пакуты аўтар асэнсоўвае праблемы чалавечага шчасця, існавання, дачыненняў са светам і сваім унутраным «я». Але трэба адзначыць, што праз нагрувашчванне вобразаў (здань, бездань, чорны птах, чорны д'ябал, ледзяная туга, страх, Вялікі Жах, гора, вар'яцтва, крумкач, нябыт, пекла) аўтар не вырашае вышэйзгаданыя праблемы, а паглыбляе панічныя настроі, не дужа стараючыся зрабіць гэта хаця б мастацкімі сродкамі, у чым мне бачыцца галоўны недахоп гэтага раздзелу. Напрыклад:

<...>
...Я адчуваю,
Што ўжо вельмі блізка
Ад нас усіх вялікая бяда.
Але мае ўсе
Прадчуванні не патрэбны
Нікому ў гэтым свеце...
А шкада...

Адносна вершаў кшталту вышэйзгаданага хацелася б запытацца: а чым яны, акрамя наяўнасці рыфмы, адрозніваюцца ад прозы?.

IV. «Ад А да Я». Вершы ў розных жанрах і відах. Актава, александрыйскі верш, акраверш, брахікалан, версэт, вершасказ, віралэ, газель, гашма, касыда, кыта, лімэрык, ліпаграматычны верш, лэ, пантарым, рандо, рандэль, рубаі, рытурнэль, рэха-верш, санет, сіцыліяна, танка, таўтаграма, трыялет, туюг, тэрцына, фард, хоку, ямбы — формы, у якіх аўтар, нібыта аддаючы даніну Музе Паэзіі, спрабуе сябе. Вершы нераўназначныя па мастацкім узроўні і наяўнасці мастацкіх сродкаў; на розную тэматыку (грамадзянская, філасофская, любоўная лірыка). Вобразы вершаў грамадзянскай скіраванасці падобныя да вобразаў з папярэдняга раздзела кнігі (здрада, зло, мана, цемра, страх). Уражанне, што «зацісканне ў форму» адмоўна адбілася на іх якасці. Асобныя вершы філасофскай скіраванасці, а таксама любоўная лірыка, на маю думку, пераўзыходзяць вершы грамадзянскага зместу па вобразнасці і якасці валодання мастацкімі сродкамі, а версэт «Без цябе» і вершасказ «Зоркі» вылучаюцца арыгінальнасцю аўтарскай задумкі, сюжэтаў, а таксама натхненнем і святлом, якімі «дыхае» кожны радок вышэйзгаданых твораў: «Я ніколі не адчуваю сябе цэласным, напоўненым усімі фарбамі і пахамі жыцця; я — нібы разбітае люстэрка // без цябе, // мой сябра!»; «Звычайна зоркі вельмі пільна і зорка ўглядваюцца ў глыбіні Сусвету, бо трэба ж добра ведаць, што іх чакае наперадзе і ці не ляцяць насустрач хто-небудзь з іхніх ворагаў. <...> І як жа хораша зорнай ноччу глядзець у неабсяжнае і недасяжнае неба, з якога нам падміргваюць і ўсміхаюцца тамтэйшыя абарыгенкі — зоркі!..»

Трэба адзначыць, што формы касыда, віралэ, кыта і фард упершыню ўжыты аўтарам у беларускай літаратуры.

V. «Кропелькі. Паэтычныя афарызмы і мініяцюры» — самы ўдалы раздзел у кнізе, дзе пасапраўднаму праявіўся «партрэт» творцы, яго непаўторны паэтычны голас. Думкі, якія аўтар «разняволіў», і аказаліся самымі трапнымі і яркімі. Лаканічна, проста і «ў дзясятачку»:

* * *

А сёння снег ідзе-ідзе-ідзе...
І бачна, што не думае спыняцца.
Няўжо ён —
О, вандроўнік малады! —
Шчэ не паспеў
З зямлёй
Нацалавацца...

У цэлым, нягледзячы на пэўныя хібы і недахопы зборніка вершаў «Душы маёй няскончаны палёт», Эдуард Дубянецкі, навуковец, гісторык, культуролаг, заявіў пра сябе і як пра адметнага паэта.

ВОДГУК

ТУРМА І ВОЛЯ:

ПАВОДЛЕ ПАЭМЫ УЛАДЗІМІРА НЯКЛЯЕВА «ТУРМА»

Міхась ЮЖЫК

У №55 часопіса «Дзеяслоў» была апублікаваная паэма Уладзіміра Някляева «Турма», напісаная, як пазначана ў публікацыі, «25–31.12.2010» ва «ўнутранай турме КДБ».

Вось такім чынам бавіў беларускі паэт час ад каталіцкіх Калядаў да Новага года. Твор падкупляе найперш праўдай перажытага і магутнай энергетыкай, якая не часта з'яўляецца ў чалавека, якому за шэсцьдзясят. Яе быццам пісаў малады чалавек, самой прыродай заведзены на максімальнае дзеянне і барацьбу. Усе радкі паэмы — гэта змаганне з Турмой ва ўсіх магчымых яе праявах. Хаця Л. Талстой, калі быў пад хатнім арыштам у Яснай Паляне пасля вядомага ліста «Цару і яго памочнікам», ледзьве не скардзіўся на тое, што яго не пасадзілі ў турму. Бо турма для сумленнага чалавека (Талстога) была ў той цемрашальскі (як здавалася пісьменніку) час адзіным для яго прымальным месцам. Ён хацеў пацярпець не менш, чым церпіць Воля ў яго краіне. Праўда, як паказалі далейшыя рэвалюцыйныя падзеі, змаганне за Волю і перамога, калі гэта адбываецца гвалтоўна, часам прыводзіць да яшчэ горшай Турмы.

Уладзімір Някляеў падышоў да паэмы не плоска, не спрошчана, не прамалінейна. Гэта не крык зняволенага «Адчыніце, сякія вы і такія!», гэта са скразной ідэяй шматпластовы твор…

Пазбягаючы адналінейнасці, Някляеў, на маю думку, занадта ўскладніў вобразнасць паэмы. А яе шматсэнсавасць таксама не будзе напоўніцу зразумелая простаму чытачу. Аднак, адчуваецца, калі паэму чытаць услых, то яна, дзякуючы энергетыцы, прасякне любое, нават самае закамянелае сэрца. Мабыць, твор і прызначаны для чытання з высокіх трыбун. Толькі дзе тыя трыбуны?.

Турма ў турме — і воля ў ёй.
Усе за кратамі ў краіне,
Дзе дух крывіцкі нема гіне,
Разняты з моваю сваёй.

Што гаворыцца ў гэтых чатырох радках? Здавалася б, кожны зразумее: дух наш беларускі нацыянальны не можа выбіцца з-пад кратаў агульнага рускамоўя і прасавецкай ідэалогіі. Аднак — не толькі гэта. Радок «Турма ў турме — і воля ў ёй» можна чытаць па-рознаму. Першы варыянт: душа, якая і на волі ў турме, пасаджана ў турму; і адначасова ў турме — прага волі. А другі варыянт: душа, вырываючыся на волю з вязніц сваіх забабонаў, можа нават у турме нарадзіць для сябе волю.

Прычым апошні варыянт выглядае для мяне яскрай і сэнсавым стрыжнем паэмы. Бо пры канцы, ад «кахання» з Турмой, паэт нараджае волю.

Ах, воля, воля! Што хацець,
Апроч цябе?. Дальбог, нічога!
Калі ты не са мной — дарога
Ёсць да цябе, якой іду.

Літаральна на працягу ўсёй паэмы У.Някляеў вобразна даводзіць чытачу, што не трэба прымітыўна, выключна ў палітычным плане, на канкрэтным яго прыкладзе разумець імкненне лірычнага героя да волі. Воля — паняцце тут надзвычай шырокае. Гэта стан душы. Паэт і ў турме можа аказацца не скораным, вольным, нават вальнейшым, чым на свежым паветры без кратаў і ланцугоў. Большасці ж насельніцтва нашай краіны воля і не патрэбная зусім, бо яны баяцца выйсці на тую волю з вязніцы сваёй душы і гатовыя ахвяраваць сваёй воляй дзеля спакою і адноснага дабрабыту. Або для таго, каб не было яшчэ горай. (Каб нехта ўзяў на сябе адказнасць за нас.)

Да волі трэба дарасці і саспець унутрана, каб яе атрымаць вонкава. Людзі ў адносна вольных краінах выціскалі з сябе рабоў стагоддзямі. А самая вольная краіна сусвету — ЗША — сталася такой менавіта таму, што Амерыку ў свой час паплылі пакараць самыя вольналюбівыя і смелыя людзі. Там моцны генафонд адпачатку, які, праўда, цяпер усё больш і больш псуецца крывёй рабскіх народаў свету. Але парадокс: у самай вольналюбівай краіне — дыктатура самага жорсткага ў свеце закона. Што яшчэ раз сведчыць пра выключную слушнасць стрыжнявой думкі паэмы «Турма» — будзь вольны духам, будзь вольны ад подласці, злачынства і здрады і г.д.

У. Някляеў у паэме вядзе ў літаральным сэнсе дыялог з Турмой як з жывой істотаю. На фоне дыялога лірычнага героя з Богам гэта наводзіць на паралель: Турма ёсць сам сатана. Таму «каханне» паэта з Турмой, якое ўрэшце завяршаецца народзінамі Волі, выглядае трохі пачварна. І таму гэтае «каханне» можна пісаць адно ў двукоссі. Насамрэч жа «каханне» ёсць барацьба з д'яблам, які хоча зняволіць душу кожнага чалавека.

«Ты будзь маім, маім, маім,
Са мной адзінаю, адным...» —
шыпела голасам змяіным
Турма...

Цягам паэмы паэт праколвае Турму ў аблічча змяі дзідаю, а яна ажывае і трансфармуецца ў вобраз каханай. Такая вось складаная філасофія. Якая, на маю думку, гаворыць пра тое, што Турму нельга проста закалоць, яе можна толькі адолець, увайшоўшы ў яе (як паэт — за краты) і «пакахаўшыся» з ёю. І тады толькі, праз пакуты, дасягнуўшы пякельнага дна, калі дух твой не зламаны, ты можаш прыдбаць жаданую Волю. Яна, як у паэме, будзе народжана ад гэтых зносінаў…

Чытаючы паэму, без «падаплёкі» не абысціся. Шматпластовасць і складанасць вобразнасці — далёка не заўсёды перамагаюць. Бо адпачатковая мэта паэзіі была — каб яе лёгка запаміналі непісьменныя і перадавалі з вуснаў у вусны.

Але ўсё гэта выглядае неістотным у святле таго, што ў беларускай літаратуры паэмы такой энергетыкі і такога агульначалавечага пафасу, а таксама непрыхаванага нацыянальнага болю, а таксама такой мастацкай моцы — яшчэ не было.

РЭЦЭНЗІЯ

МЯСТЭЧКА — КОСМАС — ГРААЛЬ

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

Ала Сямёнава. Святло загадкі. У кн.: У святой краіне выгнання. Імпрэсіі, адлюстраванні. Бібліятэка Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка», Мінск, Кнігазбор, 2011.

Кожны пісьменнік стварае сусвет — ісціна настолькі ж банальная, як і сцверджанне, што асобны твор можа стаць выхадам у нацыянальны космас. У кнізе Алы Сяменавай «У святой краіне выгнання» твораў шмат — гэта і літаратуразнаўчыя эсэ, і розная кштлту апавяданні, і імпрэсіі... Але я засяродзілася на цыкле апавяданняў «Святло загадкі», які я б аднесла як аўтабіяграфічную аповесць.

Мне цяжка ўявіць, каб Ала Сяменава напісала гэтую аповесць у савецкі час — настолькі нетыповая ў яе тэксце Беларусь, настолькі нетыповыя, несавецкія ў стэрэатыпным разуменні яе героі. Перад намі — свет беларускага заходняга мястэчка (у якім пазнаецца Навагрудак)...

Мястэчка

Галоўная гераіня — дзяўчынка Дана — вяртаецца з эвакуацыі ў родны горад разам з маці і дзедам. Маці — адвакат, вышкалцоная шляхетная кабета, дзед — былы ссыльны, які ўпарта носіць канфедэратку, чытае ўнучцы верш Максіма Багдановіча «Пагоня», цытуе Адама Міцкевіча і вязе на экскурсію ў Вільню, дзе паказвае касцёл, у якім браў шлюб...

Мястэчка, у якім адбываецца дзеянне, робіцца ўвасабленнем нацыянальнага беларускага Космасу. Дваістага космасу — бо, як даўно ўжо сфармулявана беларускімі філасофамі кшталту Ігната Абдзіраловіча, лёс беларусаў — быць на цывілізацыйным разломе, на сутычцы дзвюх цывілізацый, заходняй дэмакратыі і ўсходняй дэспатыі, і сінтэзаваць у сабе іх рысы...

Калісьці Беларусь называлі краінай замкаў. Але доўгі час яе культуру ў асноўным вызначала культура мястэчак, разбураная савецкай сістэмай. У тэксце Алы Сямёнавай аднаўляецца гэты каларытны, непаўторны свет.

Тыповае беларускае мястэчка — гэта скрыжаванне канфесій і нацый. Мястэчка, якое апынулася ў складзе Савецкай Беларусі незадоўга да вайны, захавала ў сабе рысы еўрапейскага горада. Безумоўна, яго асаветчваюць, насяляюць прысланымі з усходу кадрамі. Мы бачым гэта толькі кропкава — кабета-чужынка бясконца слухае плыту з рускай песняй «Валенкі, валенкі…» і лузгае на вуліцы семкі, абураючы суседзяў.

Безумоўна, тут адбываўся і адбываецца пошук «ворагаў народу» (гэта ж адразу пасля вайны, пры Сталіне)... Мы ведаем, як азвярэла зачышчаліся ў той час такія мястэчкі, пад якім падазрэннем былі ўсе «заходнікі». Як раскулачвалі, высылалі, расстрэльвалі... Але ў тэксце мы гэтай трагедыі не бачым. Гераіня — маленькая Дана — успрымае ўсё навокал выключна праз уласны сусвет.

Космас

Дана належыць да савецкай гарадской эліты. Яе маці, адвакат, нават нейкі час служыла ў НКВД, хоць і была беспартыйнай. Дана жыве ў добрай службовай кватэры з прыслугай, мае прыгожыя сукенкі, не ведае, што такое голад... Яе атачэнне — юрысты, настаўнікі, гандляры. Толькі потым Дана даведваецца пра кагосьці са сваякоў ці суседзяў, што гэты сядзеў, той быў сасланы...

Дану не ўражваюць нават спрэчкі маці і дзеда наконт звычкі былога ссыльнага хадзіць па мястэчку ў шапцы-канфедэратцы:

«Я не хачу нічога хаваць, — даводзіў дзед. — Я не злодзей. Я вярнуўся да сябе на радзіму». Маці садзілася на канапу, запальвала папяросу «Казбек» — іншых не ўжывала — і выгляд у яе рабіўся такі, нібыта ўсе бядоты свету абрынуліся на яе. «Зразумей, тата, пачнуць высвятляць, што, калі, як. Мне абавязкова з гэтай нагоды нагадаюць не толькі пра мужа, які згінуў падчас вайны невядома дзе. Але і паходжанне. І сасланага бацьку. І... А ў Даны наперадзе жыццё».

Дзед урэшце з'язджае ў Сібір, дзе застаўся жыць малодшы сын, дзе ён пахаваў жонку. Але мы так і не дазнаемся — бо гэтага не дазналася і Дана — кім ён быў, за што быў рэпрэсаваны. Што азначала шапка-канфедэратка.

Аўтарка падае многае ўжо з сённяшніх пазіцый.

Каб тэкст пра тыя ж падзеі, у тых жа дэкарацыях пісаўся гадоў дваццаць-трыццаць таму, гераіня выглядала куды б больш савецкай. Але Сямёнава не спрабуе насуперак логіцы і фактам зрабіць гераіню (сябе) юнай дысідэнткай. І гэта добра — бо дазваляе праўдападобна рэканструяваць той свет, тую эпоху па дэталях, заўважаных (але не асэнсаваных) гераіняй. Дане і ў галаву не прыходзіць асуджаць савецкую рэчаіснасць. Толькі Дана-дарослая пачынае рэфлексаваць на гэтую тэму: «Людзі Данчынага маленства — ці фарысействаралі, ці шчыра памыляліся, хто іх ведае, але цану памылкам сваім плацілі высокую, сваёй, не чужой, «гибелью всерьез»»…

Грааль

Асаблівасць тэксту яшчэ і ў тым, што Дана існуе больш у свеце кніжным, чым рэальным.

Яна паглынае Стывенсана, Вальтэра Скота, Жуля Верна, Майна Рыда, Шэкспіра і Ралана, Стэндаля і Філдзінга, Галсуорсі і Растана...

У аповесці практычна няма гісторый — а менавіта з выразных, жыццёвых гісторый зазвычай і будуюцца тэксты падобнага кшталту. Замест іх маем імпрэсіі.

Мы бачым вачыма гераіні яе суседзяў, знаёмых, сяброў, бачым, як яны выглядаюць, як апранаюцца, якія пачуцці выклікаюць у гераіні... Але не даведваемся пра іх амаль нічога. Затое мы чуем мноства кніжных асацыяцый, якія ўсе гэтыя людзі выклікаюць у гераіні, бясконца далёкай, як мы разумеем, ад сапраўднага жыцця мястэчка і ад праблемаў яго шараговых жыхароў.

Мала гісторый і з жыцця самой Даны — больш плыні свядомасці. Думаецца, гэтаму тэксту бракуе не толькі заглыбленасці ў жыццё, але і простасці аповеду.

Калі б тут паслядоўна гучаў голас дзіцяці, падзеі ўспрымаліся б больш пранізліва і яскрава. Хацелася б, каб у тэксце было больш падзей, а не рэфлексій. Як у «Віне з дзьмухаўцоў» Брэдберы, ці ў аповесці «Мы — хлопцы жывучыя» беларускага пісьменніка Івана Сяркова...

Асобна трэба адзначыць духоўную тэму. У веры — нестыкоўка Даны з савецкай рэчаіснасцю. Расце яна ў пабожнай сям'і, дзе сямейнікі, як і ўсе ў мястэчку, трымаюць пост, адзначаюць Каляды, Вялікдзень.У свеце Даны ёсць Біблія, пра якую нельга згадваць у школе, імшы ў касцёле, якія афіцыйна зачынены, размовы з мнішкамі... Яшчэ адзін з персанажаў аповесці — Анёл, абстрагаваная, умоўная фігура — назірае за жыццём Даны. Праўда, гэта не ўносіць у тэкст нічога новага і мае толькі сімвалічную нагрузку.

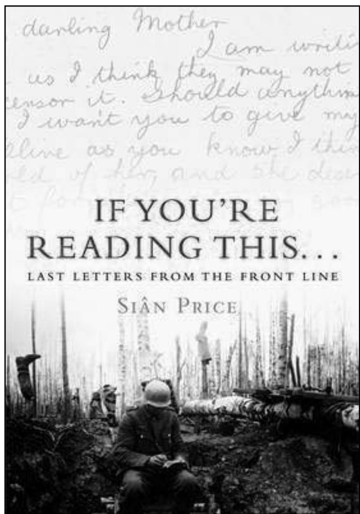
Твор «Святло загадкі», безумоўна, заслугоўвае ўвагі.

У ім ёсць настрой і атмасфера. Ёсць унікальны партрэт эпохі. Ёсць архетып: абагулены вобраз беларускага мястэчка як «горада рыцараў і паэтаў», дзе жывуць нацыянальна свядомыя, талерантныя ў лепшым сэнсе гэтага слова, працалюбівыя і пабожныя людзі. Усё гэта ўзбагачае ўяўленне пра Беларусь і беларуса, разбурае ісціны на гэты конт стэрэатыпы.

Друкуецца ў скароце паводле bellitaward.blogspot.com

ПАЛІЦА

З ВАЙНЫ

У Вялікабрытаніі выйшла ў свет кніга, у якой сабраныя тысячы апошніх лістоў салдат, што не вярнуліся з вайны.

Лісты былі напісаныя ў розныя эпохі: пачынаючы з XVII стагоддзя і заканчваючы сучаснымі войнамі ў Афганістане і Іраку.

Многія ўжо называюць гэтую кнігу адной з самых сумных у гісторыі. «Калі вы чытаеце гэты ліст, значыць, мяне ўжо няма ў жывых». Ліст з такой фразай салдаты звычайна захоўвалі пры сабе ў нагрудная кішэні ў надзеі, што ў выпадку гібелі на перадавой яго адправяць іх блізкім і каханым таварышы з фронту. Усе лісты, сабраныя ў кнізе, і насамрэч дайшлі да адрасатаў…

Гісторык-дакументаліст Шон Прайс тры гады падарожнічала па ўсім свеце, чытаючы архівы: музейныя, бібліятэчныя, ваенныя і сямейныя. Яна вывучыла 30 тысячаў лістоў ад салдат розных эпох: ад напалеонаўскіх войнаў і заканчваючы войнамі ў Афганістане і Іраку. Спачатку Шон Прайс рыхтавала на аснове матэрыялу радыёпраграмы, затым з'явілася ідэя скласці кнігу. У яе ўвайшлі 70 лістоў вайскоўцаў: і радавых, і генералаў, рознага ўзросту і веравызнання, розных культураў і нацыянальнасцяў: японцаў, аўстралійцаў, немцаў, брытанцаў і французаў.

Але, як высветлілася, перад тварам смерці, нягледзячы на, здавалася б, непераадольныя адрозненні, усе салдаты гатовыя казаць толькі пра адно — пра самае патаемнае і пра любоў: да жыцця і да тых, хто застаецца жыць пасля іх. Праўда, як кажа аўтар, кожны выказвае свае думкі па-свойму: хтосьці відавочна пісаў самае важнае прызнанне ў жыцці, якое ніколі б не адважыўся вымавіць уголас, хтосьці філасофствуе. Як, напрыклад, ангелец Майкл Эндру Скот, які незадоўга да гібелі ў самым пачатку Другой сусветнай напісаў бацьку: «Тое, што мы называем жыццём, усяго толькі пераходны этап чалавечага развіцця». Хтосьці нават у апошнім у жыцці лісце знаходзіць у сабе сілы жартаваць. Цяжэй за ўсё чытаць лісты зусім маладых салдат, хто не верыць, што яго могуць забіць. У 1982 годзе Герберт Джонс у лісце дадому напісаў: «Увогуле не думаю, што ёсць хоць найменшыя шанцы, што са мной нешта здарыцца». Праз некалькі дзён Джонса забілі ў аперацыі на Фолклендскіх выспах…

Але не менш цяжка чытаць і лісты пакуль яшчэ жывых, але ўжо асуджаных на пагібель. Ніл Доўнс родам з Манчэстэра пісаў з Афганістана сваёй нявесце: «Спадзяюся, ты пражывеш цудоўнае жыццё. Выходзь замуж, нараджай дзяцей. А я буду кахаць цябе вечна». Падарожнічаючы па свеце, аўтару кнігі нават удалося адшукаць сем'і салдатаў, якія атрымалі пахаванкі і развітальныя лісты з фронту. Яны расказваюць у кнізе, як смерць блізкіх паўплывала на іх жыццё.

Выйшаўшы з друку, дакументальная кніга «Калі вы чытаеце гэтыя лісты...» адразу стала бэстсэлерам у Вялікабрытаніі. І яе ўжо называюць адной з самых сумных кніг у гісторыі…

УГОДКІ

200-ГОДДЗЕ АЎТАРА «ОЛІВЕРА ТВІСТА»: ТВОРЫ І ГРОШЫ…

У лютым свет адзначае 200-я ўгодкі з дня нараджэння Чарльза Дзікенса — аднаго з найзнакамітых брытанскіх пісьменнікаў.

Кадр з кінафільма «Олівер Твіст»

Галоўная цырымонія адбылася ў лонданскім Вестмінстэрскім абацтве, дзе пісьменніка пахавалі ў 1870 годзе. На магілу Дзікенса ўсклаў вянок прынц Чарльз, да яго далучыліся нашчадкі пісьменніка. Святочныя мерапрыемствы адбыліся і ў родным горадзе Дзікенса Портсмут на паўднёвым беразе Англіі.

З нагоды юбілею пісьменніка BBS замовіла незвычайнае даследаванне, аўтары якога ўпершыню вызначылі кошт творчай спадчыны пісьменніка — як своеасаблівай гандлёвай маркі. Кансалтынгавая фірма Interbrand, якая даследавала камерцыйны патэнцыял Дзікенса, падлічыла, што аўтар «Олівера Твіста» і «Пасмяротных запісак Піквікскага клуба» кожны год прыносіць брытанскай эканоміцы каля 280 млн фунтаў (каля 440 млн даляраў ЗША).

Як адзначыў карэспандэнт BBS Дэвід Стэнхаўс, грошы заўсёды былі адным з галоўных прадметаў зацікаўленасці Дзікенса як пісьменніка.

Сірата Олівер Твіст, як вядома, «хацеў яшчэ» і хутка разбагацеў. Жыццё Піпа ў «Вялікіх надзеях» змянілася за кошт таямнічага дабрадзея, а персанажы «Халоднага дома» былі ўлучаныя ў бясконцы і дарагі судовы разгляд.

Ні адзін іншы пісьменнік не надаваў столькі ўвагі пераўтваральнай сіле грошай і нягодам беднаты.

Наватарскія творы Дзікенса былі прадуктам творчасці чалавека, які не па чутках ведаў, што такое галеча. І нават пасля таго, калі пісьменнік пачаў зарабляць велізарныя па тых часах сумы грошай, ён ніколі не забываў аб сваім бедным мінулым.

Дзікенс вёў нясконцыя судовыя цяжбы з-за парушэння сваіх аўтарскіх правоў у Амерыцы. Але ў выніку ён памёр у багацці, пакінуўшы пасля сябе мноства кніг, якія сталі бэстсэлерамі.

Яго творы добра прадаюцца і сёння: кнігі прыносяць выдаўцам каля 3 млн фунтаў у год. Экранізацыі яго раманаў у кіно і на тэлебачанні дадаюць да агульнай сумы яшчэ 34 млн, а тэатральныя пастаноўкі павялічваюць прыбыткі яшчэ на 64 млн фунтаў.

Зрэшты, па дадзеных згаданага даследавання, ільвіную частку прыбыткаў ад спадчыны Дзікенса дае турызм: музеі пісьменніка ў Лондане, Портсмуце і графстве Кент прыцягваюць мноства наведвальнікаў.

Але творчасць Дзікенса ўспамінаюць далёка не толькі ў музейнай цішыні або ўніверсітэцкіх аўдыторыях. Імя пісьменніка ўпрыгожвае мноства брытанскіх пабаў і крамак, яго ўспамінаюць на калядных кірмашах і віктарыянскіх фэстах. Што і не дзіўна для аўтара, які больш чым хто-небудзь іншы зрабіў для ўвекавечвання яркай і каларытнай Віктарыянскай эпохі.

Няцяжка знайсці ўпрыгожаныя партрэтам Дзікенса ручнікі, кубкі, саколкі — і нават цэлы набор гатункаў піва яго імя, якое вырабляе бровар Mauldons у Суфалцы.

Стваральнік многіх камерцыйна паспяховых раманаў наўрад ці быў бы супраць з'яўлення піва «Мікабер», названага ў гонар аднаго з яго самых вядомых персанажаў. Мікабер з «Дэвіда Капэрфільда» трапляе ў пазыковую турму. Але яго аўтар — нават праз два стагоддзі — працягвае зарабляць мільёны, якія і ў сне не маглі прысніцца самаму вядомаму дзікенсаўскаму багацею — Эбенезеру Скруджу…

…І рукапісы…

У Кембрыджы выйшаў факсімільны рукапіс «Вялікіх надзей», які дазваляе прасачыць у дэталях «творчы працэс» Чарльза Дзікенса.

Арыгінальны рукапіс самага любімага чытачамі (як паказала адпаведнае апытанне) рамана доўгі час захоўваўся ў брытанскім музеі Wisbech & Fenland Museum і быў даступны для азнаямлення толькі адзін раз у месяц. Цяпер жа прыхільнікі і даследчыкі творчасці Дзікенса змогуць азнаёміцца з рукапісам «Вялікіх надзей» у «камфортных» умовах.

Журналісты, якія ўжо азнаёміліся з выданнем, адзначаюць, што ў ім паўстае ва ўсёй красе неахайны почырк пісьменніка разам з манерай упіхаць словы ў прастору, неадпаведную для іх па сваім аб'ёме; заадно можна выявіць крытычныя заўвагі на палях, якія Дзікенс пакідаў сам сабе, і выпраўленні (да прыкладу, першы радок рамана неаднаразова перапісваўся — хоць закрэсліванні з цяжкасцю дазваляюць разабраць, што гаварылася ў пачатку «Надзей» у «альтэрнатыўных» версіях). Нарэшце, на апошняй старонцы можна выявіць арыгінальную — маркотную — канцоўку рамана, асабіста перакрэсленую Дзікенсам і (па радзе сяброў) змененую на шчаслівую.

Арыгінальны рукапіс таксама дасталі з музейнага сховy — да чэрвеня 2012 года ён стаў часткай маштабнай Дзікенсаўскай выставы ў Лондане.

…І прататып

У героя кнігі Дзікенса знайшоўся рэальны прататып. Злачынца, з якога пісьменнік спісаў падступнага Феджына (Фейгіна) з «Прыгодаў Олівера Твіста», звалі Генры Мёрфі.

«Боса», які кіраваў працай малых злачынцаў, прынята лічыць адным з самых злавесных адмоўных герояў ва ўсёй палітры персанажаў, створаных вялікім ангельскім пісьменнікам. Як аказалася, не ўсе яго рысы былі плёнам фантазіі Дзікенса. Даследчыкі адшукалі ў выпуску «The Times» за 1834 год (час, які непасрэдна папярэднічае публікацыі «Олівера Твіста») нататку пра Эдварда Трэбшоў, «разумнага дзесяцігадовага хлопца», які ўцёк з дома і далучыўся да банды пад кіраўніцтвам нейкага Генры Мёрфі. Трэбшоў прывабіў у банду 13-гадовы сын самога Мёрфі, які загадаў яму «красці ўсё, што кепска ляжыць». Падабенства з сюжэтнай завязкай «Олівера Твіста» відавочнае; да ўсяго, Мёрфі, як і кніжны Феджын, належыць да нацыянальнай меншасці (Феджын быў габрэем, а Генры Мёрфі — чарнаскурым).

Вядома, што Дзікенс вельмі насцярожана ставіўся да чарнаскурага насельніцтва Лондана, і даследчыкі адзначаюць, што некаторыя назіранні за іх жыццём леглі ў аснову апісанняў лонданскіх злачынных «нізоў».

Матэрыялы старонкі падрыхтаваны паводле матэрыялаў Радыё BBS, Весці ФМ, а таксама інтэрнэт-рэсурсаў znaki.fm, lenta.ru і prajdzisvet.org

ПАСТАНОЎКА

САМЫ «ДОЎГІ» ФІЦДЖЭРАЛЬД

Нью-ёркскі тэатр стварыў самую незвычайную пастаноўку «Вялікага Гэтсбі». На працягу васьмігадзіннай п'есы са сцэны гучыць кожнае слова, якое ўвайшло ў знакаміты раман Фрэнсіса Скота Фіцджэральда.

Ідэя пастаноўкі спектакля, які ў выніку быў названы «Гэтц» (Gatz), прыйшла ў галаву працаўнікам нью-йоркскай тэатральнай кампаніі Elevator Repair Service яшчэ ў сярэдзіне 1990-х гадоў. Першапачаткова пастаноўшчыкам спадабалася сама ідэя параўнаць Нью-Ёрк узору 1990-х і 1920-х гадоў; аднак з часам галоўнай стала ідэя максімальна асцярожнага перанясення рамана на сцэну, прычым стваральнікі спектакля наўмысна не хацелі выкарыстаць якую-небудзь са сцэнічных адаптацый «Гэтсбі», лічачы мову самога рамана «дасканалай».

Па сюжэце п'есы офісны службовец Нік знаходзіць у сябе на працоўным месцы кнігу з «Вялікім Гэтсбі» і пачынае яе чытаць — і па ходзе дзеяння вакольныя калегі Ніка ператвараюцца ў герояў Фіцджэральда і разам разыгрываюць дзеянне знакамітага рамана ад першай да апошняй літары.

У пастаноўцы, якую некаторыя крытыкі ўжо паспелі назваць «галоўнай падзеяй у тэатральным жыцці за апошняе дзесяцігоддзе», занята 13 акцёраў. Як прызнаецца Джон Колінз, аўтар ідэі пастаноўкі, дзякуючы спектаклю ён прачытаў (або пачуў са сцэны) «Гэтсбі» каля паўтары сотні разоў, а выканаўца ролі Ніка Скот Шэперд сцвярджае, што вывучыў кнігу на памяць.

Нагадаем, што за апошні час «Вялікі Гэтсбі» карыстаецца ў творчых кругах ЗША адмысловай папулярнасцю: здымкі сваёй кінаверсіі рамана ў Аўстраліі нядаўна завяршыў Баз Лурман.

Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА. Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91.
Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by